

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Petr Michal

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Preferované formy sociálních vztahů u dětí školního věku

(ve vybraných základních a středních školách v osmi krajích České republiky)

Preferred forms of social relationships among children of school age

(in selected primary and secondary schools in eight regions of the Czech Republic)

Petr Michal

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Kučírek, PhD.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Informační technologie se zaměřením na vzdělávání

Výchova ke zdraví se zaměřením na vzdělávání

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Preferované formy sociálních vztahů u dětí školního věku vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 13. 7. 2016

.....

podpis

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Jiřímu Kučírkovi, PhD., za užitečné rady, cenné připomínky a odborné vedení při psaní bakalářské práce. Děkuji manželce Janě a celé svojí rodině za oporu a trpělivost.

ANOTACE

Cílem práce je zjistit preferované sociální vztahy dětí školního věku, konkrétně dvanácti až devatenácti letých žáků základních, středních škol a víceletých gymnázií ve vybraných krajích České republiky. Práce se zaměřuje na porovnání jejich vztahů s druhými lidmi v reálném životě a ve virtuálním prostředí internetu využívání jejich volného času, spokojenost v sociálních vztazích a nebezpečí zvané kybergrooming. Záměrem práce je přinést reálný obraz u vybraného vzorku současné mladé generace, porovnat výsledky šetření s dříve proběhlými výzkumy a potvrdit nebo vyvrátit stanovené hypotézy.

Data jsou získána formou kvantitativního dotazníku pomocí online formuláře a vyhodnocena pomocí tabulek a grafů.

KLÍČOVÁ SLOVA

Děti, školní věk, sociální vztahy, virtuální vztahy, kybergrooming

ANNOTATION

The aim is to determine the preferred social relations of school-age children, particularly twelve to nineteen-year-old pupils in primary, secondary and grammar schools in selected regions of the Czech Republic. The work focuses on the comparison of their relationships with other people in real life and in the virtual environment of the internet, using their free time, satisfaction in social relationships and the danger of cyber grooming. The intention is to develop a real picture of the selected sample of the young generation, to compare the results of the investigation with previous research and confirm or disprove the hypothesis.

Data is obtained by a quantitative survey using an online form and evaluated using tables and graphs.

KEYWORDS

Children, school age, social relationships, virtual relationships, cyber grooming

1.	Úvod	5
2.	Teoretická část	6
1.1.	Teorie osobnosti člověka	6
1.2.	Mladší a střední školní věk	8
1.3.	Období puberty	12
1.4.	Sociální vztahy dětí školního věku	18
1.4.1.	Počítače a internet jako prostředek sociální komunikace	18
1.4.2.	Sociální sítě, online komunikátory, messengery a telefonování u dětí školního věku ...	19
1.4.3.	Online hry, chatovací místnosti a blogy u dětí školního věku	21
1.5.	Rizika sociálních vztahů dětí školního věku na internetu	22
1.5.1.	Děti školního věku a anonymita prostředí internetu	22
1.5.2.	Vztahy dětí školního věku s neznámými lidmi	23
1.5.3.	Kybergrooming	24
1.6.	Shrnutí teoretických východisek výzkumného úkolu	26
3.	Praktická část	28
3.1.	Orientační výzkumné šetření a výběr respondentů	28
3.2.	Výzkumný vzorek respondentů získaný z orientačního šetření	29
3.3.	Hypotézy k orientačnímu výzkumnému šetření	30
3.4.	Vyhodnocení šetření	31
4.	Diskuse	36
5.	Závěr	38
6.	Seznam použitých informačních zdrojů	40
7.	Seznam příloh	43

1. Úvod

Cílem práce je pomocí orientačního výzkumného šetření zjistit, jakým způsobem děti školního věku dvanáct až devatenáct let, ve vybraných krajích České republiky, tráví svůj volný čas a zdali důvěřují více osobním vztahům v reálném životě nebo vztahům na internetu. Vztahy probíhající mimo digitální techniku a internet definuji jako vztahy v reálném životě a v reálném prostředí. Vztahy probíhající pomocí digitálních prostředků, jako jsou počítače, mobilní telefony, tablety, sociální sítě a světy, komunikátory, chaty a internet, definuji jako vztahy ve virtuálním či internetovém prostředí.

Toto téma jsem si zvolil, protože si jako učitel informatiky na základní škole a rodič uvědomuji rizika spojená s nadbytečným užíváním digitálních prostředků u mladé generace. Osobně jsem několik let aktivně využíval sociální síť Facebook a dříve i MySpace, Bandzone a komunikátor ICQ. Prošel jsem si různými etapami a změnami v pohledu na věc, které vyvrcholily rozhodnutím svůj profil na sociální síti Facebook zrušit. Začal jsem ji totiž vnímat antisociálně, uvědomovat si riziko závislosti a zároveň její nadbytečnost pro můj život. Nyní využívám zejména sociální síť Twitter.

V teoretické části se budu zabývat různými pohledy na vývoj osobnosti člověka, především obdobím mladšího, středního školního věku a období puberty. Dále sociálními vztahy, prostředky komunikace a riziky sociálních vztahů dětí školního věku na internetu.

V praktické části uskutečním orientační výzkumné šetření formou kvantitativního dotazníku a jeho vyhodnocení. Zjištěné výsledky porovnáám s výzkumy, které byly v této oblasti provedeny před několika lety a propojím s konkrétními získanými informacemi o respondentech (pohlaví, věk, rodinná situace, vzdělání rodičů, výsledky ve škole, kázeňské problémy apod.). Součástí výzkumu bude také zjištění povědomí respondentů o riziku kybergrooming.

2. Teoretická část

1.1. Teorie osobnosti člověka

V odborné literatuře nacházíme různé teorie vývojových stádií osobnosti člověka. Některé jsou si podobné, jiné jsou zcela v protikladu. Erikson (2002) popisuje osm věků člověka. Ego jedince je vystaveno osmi stádiím, kdy v každém z nich je plněn jeden důležitý úkol, bez jehož úspěšného zakončení je ohrožena pozice a zvládnutí úkolů v stádiích následujících. Chyby naštěstí nemusí být vždy trvalé, jedinec se může poučit, vrátit se do místa konfliktu a konflikt řešit zpětně, alespoň v pozdějších obdobích. Některé chyby, zejména v prvních obdobích, nezávisí vyloženě na jedinci samotném, ale zvláště na jeho rodině a primárních kontaktech, zejména s matkou (či jinou primárně pečující osobou), a mívají významný vliv na celou jeho budoucnost. Freud (1999, dle Mitchell a Black) popisuje pět stádií člověka, která jsou zaměřená nikoliv na rozumové poznávání, ale na jeho prožitky, pudy a motivaci. Osobnost je složena ze tří subsystémů, které nazývá Id, Ego a Superego. Id je vrozená nevědomá a iracionální část zaměřená na vlastní uspokojení. Ego se rozvíjí pod vlivem Id, je to racionální složka osobnosti, převážně vědomá, a označuje vlastní Já člověka. Superego vzniká později, vlivem socializace, lze ho chápat jako morální část jedince. Superego je vědomé jako Ego, takže jedinec si vědomě volí mezi vlastními pudy existujícími v části Ego a morálními hodnotami existujícími v části Superego.

Maslow (2014) a jeho pyramida potřeb má podobně jako období u Eriksona a Freuda styl uspořádání epigenetický. Prvotní potřeby a fáze mohou ovlivňovat potřeby a fáze následující. Svou teorii nečlenil dle věku, ale dle potřeb. Na prvním místě jsou fyziologické potřeby (dýchání, potrava, vyměšování, teplo), na druhém potřeba bezpečí a jistoty (život v hranicích ve svobodě od strachu a úzkosti), na třetím potřeba lásky a sounáležitosti (někam patřit, být přijímán a milován, přijímat a milovat), na čtvrtém potřeba úcty a uznání (být vážený, kladně hodnocen, prožívání sebedůvěry a užitečnosti) a na pátém místě potřeba seberealizace (osobní růst a rozvoj). Bowlby (1980) reprezentuje teorii připoutání neboli attachment theory. Vytvoření citové vazby dítěte s matkou přikládá majoritní význam. Potřeba citové vazby je dle Bowlbyho jedna ze základních potřeb nejen v dětství, ale po celý život. Citový vztah s matkou zajišťuje dvojí roli. Roli bezpečí a roli dočasného opouštění tohoto bezpečí z důvodu zvědavosti, za kterým následuje opětovné vrácení se do tohoto bezpečí. Dle Vágnerové (2012) i další významní psychologové definují ranou zkušenost s matkou jako prekurzor budoucího

stavu sociální reality jedince, např. Mary Ainsworthová, Margaret Mahlerová a v Čechách Josef Langmeier a Zdeněk Matějček.

Jung (1994) chápe vývoj člověka jako individualizaci jednotlivce a nečlenění tak striktně vývojové fáze na etapy jako Freud a Erikson. Dělí je pouze na dětství a dospívání. Dětství charakterizuje jako etapu ovládanou instinkty, kdy jedinec rozvíjí své ego a teprve později jeho psychický vývoj směřuje k rozvinutí persony, která by měla být v souladu s požadavky společnosti a měla si uchovat svou jedinečnost a individualitu. Jung zavedl pojem komplexy jako zážitky jedince uchovávané v nevědomí. Vygotskij (1976) přichází s teorií zóny proximálního vývoje, což můžeme definovat jako rozpětí mezi aktuálním stavem dítěte a stavem, kterého by mohl s pomocí jiné osoby dosáhnout. Adler (Drapela, 1997) je v přímém rozporu s Freudovou teorií pudu a slasti a definuje hlavní motiv usilování člověka jako překonávání pocitů méněcennosti a dosažení nadřazenosti, kdy toto usilování je legitimní pouze v případě, že není zaměřeno antisociálně. Adler respektuje minulost jedince a zahrnuje do své teorie i pořadí narození sourozenců, které dle něj předurčuje budoucí vzorce chování člověka. Je autorem teorie orgánové méněcennosti, kdy zdroj pocitu méněcennosti není psychologický, ale fyziologický. Fromm (Drapela, 1997) rozlišuje dvě složky osobnosti, temperament a charakter. Temperament je trvalý a charakter je utvářen, a to do dvou podob, do produktivního charakteru nebo neproduktivního charakteru. Produktivní umí obdarovávat druhé láskou a prací, neproduktivní jedinec není schopen produkovat, proto dosahuje uspokojení z dostávání od druhých, a to pasivní nebo aktivní formou. Produktivní či neproduktivní zaměření jedince souvisí se čtyřmi typy orientace (receptivní, kořistnickou, hromadivou a tržní).

Lewin (1936) popisuje ve své teorii osobnost jako osobu žijící v psychologickém okolí, kdy obě tyto veličiny (osoba a psychologické okolí) vytvářejí tzv. životní prostor. Osobu rozčleňuje na oblasti, tzv. buňky, které obsahují psychologické a sociální potřeby jednotlivce, spolu s percepčními a komunikačními schopnostmi. Jeho styl uspořádání věků osobnosti člověka není epigenetický jako u Eriksona a Freuda. Nicméně počítá s vlivem psychologického okolí na osobu, které zahrnuje kromě přítomných pochodů i minulé zkušenosti a budoucí plány. Pomocí vektorů určuje síly působící proti změně a pro změnu v osobnosti. Rogers (Šiffelová, 2010) je zastáncem teorie, že jedinci se nesmí omezit jeho individualita pomocí nástroje vědy. Na člověka pohlíží velmi optimisticky. Cílem jeho teorie je tzv. kongruence neboli shoda mezi přítomnými prožitky v organismu, bezpodmínečné sebepřijetí, nepopírání prožitků z dětství, nepřizpůsobování se přáním druhých, ale projevování vlastního já. Oproti zmíněným teoriím stojí Watson (Vágnerová, 2012) s teorií procesu učení. Vrozené individuální vlastnosti člověka

neuznával, domníval se, že jsou u všech lidí shodné. Důležitá pro něj byla schopnost odezvy emočního charakteru, kterou chtěl využívat k tomu, aby z jedinců namátkově vychoval, kohokoli by chtěl, bez důležitosti aspektu dětství, rodiny, vztahů, naplňování potřeb, citové vazby, genetiky apod. Moderní vývojová psychologie kombinuje tyto jednotlivé teorie.

1.2. Mladší a střední školní věk

Langmeier a Krejčířová (2006) definují mladší školní věk od šesti let do dvanácti let dítěte a termín střední školní věk nezmiňují. Matějček (1986) nazývá střední školní věk od devíti do dvanácti let dítěte. Vágnerová (2012) definuje období od šesti do devíti let dítěte jako raný školní věk a období od devíti do jedenácti až dvanácti let dítěte jako střední školní věk. Langmeier a Krejčířová (2006) nazývají mladší školní věk jako věk střízlivého realismu, z psychoanalytického pohledu ho známe jako období latence. Dítě je orientováno nejvíce svými přáními a fantaziemi, neumí rozlišovat, co je, není a co by mělo být správné. Školák je zpočátku charakterizován naivním realismem, kdy nekriticky přijímá informace od svých autorit. Později se v něm objevuje pohled kriticky realistický, který je poslem přicházejícího dospívání. Ve vyšších ročnících (oproti entuziasmu na začátku školní docházky) obvykle slábne zájem o učivo, a zvědavost či vnitřní motivace bývá zaměřena mimo školu, do zájmových aktivit a nových směřování jednotlivce.

Zajímavým prvkem v životě dítěte školního věku je motivace kompetence (White, 1959), kdy vnitřní motivace řešit problémy (vlastní objevení řešení, dobrý pocit ze sebe a z překonání hranice) může mít významnější vliv než motivace vnější (např. známky ve škole, škola jako formální a neosobní skupina, akomodace apod.). Dle Kurice (1986) je tato etapa školního věku (od devíti do jedenácti let) charakterizována růstem socializace do nových dimenzí a formováním nových životních postojů. Období mladšího školního věku je charakterizováno výrazným rozvojem smyslového vnímání, které neznamená pouze fyziologický akt čítí, ale složitý komplex mnoha fyziologických a psychologických funkcí, do kterého jsou zapojeny soustředění, vytrvalost, očekávání, dychtivost po poznání, spojování si minulých poznatků a zkušeností apod. Děti opouštějí svou povrchnost celku a začínají se zabývat částmi a detaily.

Dle Matějčka (1986) je pro něj definovaný střední školní věk (devět až dvanáct let) typické stoupání vlivu dětské neformální skupiny, jejíž pravidla dítě dodržuje, i když se mohou odchýlovat od pravidel rodinných. Chlapci a dívky se začínají od sebe oddělovat, což je náznak izosexuální vývojové fáze, která je brzy čeká. Děti školního věku začínají objevovat své klady i záporny, začínají si uvědomovat své zdary a nezdary a porovnávat se mezi sebou. Oproti

mladšímu věku, začínají umět odkládat svá okamžitá přání, touhy a potřeby, a stále častěji se dívají na svět kriticky, již s vlastním hodnocením a názorem. Nestačí jim často věc nařídit (fáze naivního realismu), ale vysvětlit, protože jejich psychický vývoj již do konstruktivního uvažování a polemizování o faktech a skutečnostech dozrává. Mnoho schopností také závisí na tělesných dispozicích dítěte, jeho tělesném růstu a podmínkách pro rozvoj hrubé a jemné motoriky. U chlapců se zvětšuje svalová síla a celkově se zlepšuje koordinace pohybů. Většina z nich ráda hraje sportovní hry. Nedostatečný tělesný vývoj (např. malá výška u chlapců) může vést ke kompenzacím v jiných oblastech nebo vyústit v neurotické projevy či poruchy chování.

Dalším typickým prvkem školního období je orientovanost v čase. Dítě přestává být orientováno pouze na přítomnost a začíná rozumět časové ose života. Pojmy související s časem se pro něj stávají konkrétní a uchopitelné. Nejen ohledně blízké budoucnosti (zítra, za týden, za měsíc), ale i prvků vzdálenější budoucnosti jako jsou životní povolání, práce, ale i konec vlastního života, smrt. Dítě se může díky tomuto poznání stát úzkostným a ustrašeným. Stále mu ale unikají některé abstraktní pojmy (např. svoboda, spravedlnost), které pochopí až v dospívání, ve starším školním věku. V souvislosti s časem se rozvíjí seberegulace, schopnost odložit svá dočasná přání a potřeby, zapojit volní stránku osobnosti a plánovat aktuální situaci nebo blízkou či vzdálenou budoucnost, využívající jak emoční reaktivitu, tak volní ovládání emočních reakcí.

Na výrazném vzestupu je v mladším a středním školním věku také představivost, rozvoj řeči a slovní zásoby, artikulace, schopnost používat delší a složitější věty, souvětí a paměť. Existují samozřejmě rozdíly v rozvoji řeči mezi chlapci a dívkami a u dívek obecně nastává verbální rozvoj dříve, ale jsou zde i sociokulturní vlivy, jakými jsou jiný rodný jazyk, prostředí, jiná kultura či etnikum, kdy verbální problémy mohou fatálně poznamenat další vzdělávací vývoj. Kognitivní vývoj, logické myšlení, spojování více myšlenkových procesů, příčinnost vztahů, schopnost posuzovat více aspektů a inteligence jako schopnost přizpůsobovat se novým nenaučeným situacím pokračují výrazným způsobem v růstu. Tvořivé myšlení jako způsob hledání řešení můžeme rozdělit na konvergentní a divergentní. Právě divergentní myšlení, které dovoluje pružnost, originalitu, operativnost a hledání různých správných cest k cíli, může být předpokladem k úspěšnému životu v dospělosti. Dítě tohoto věku má velký potenciál a vnitřní motivaci se tímto způsobem rozvíjet, ale bohužel např. v hodnocení či testech bývá tento způsob opomíjen a přehlížen.

Děti mladšího a středního školního období si také začínají uvědomovat kromě svých pocitů i pocity a přání druhých lidí. Novým prvkem na konci mladšího školního věku, který byl

jedinci doted' neznámý, je ambivalentnost pocitů. Dítě je schopnou prožívat více i protikladných emocí najednou a je na jeho zralosti a porozumění, jak s nimi naloží, jak se rozhodne, které dá přednost, jak si vše naplánuje, popřípadě jak jinak volně zpracuje své prožívání.

Zajímavým vývojem prochází i morálka jedince. Heteronomní morálka, který byla určována zejména druhými lidmi (rodiče, učitelé atd.) se stává autonomní. Dítě si samo určuje, co je správné a co je špatné. Dochází k částečnému nebo úplnému zvnitřnění vštěpovaných hodnot, ale zároveň si dítě tvoří vlastní názor nezávisle na dospělých, a dokonce se může stát vůči názorům dospělých kritickým. Začíná chápat jednání člověka nejen z hlediska jednání samotného (a jeho důsledků), ale i z hlediska motivů, které k tomuto jednání vedly. Proto i trest za určité jednání může vidět v jiném světle, než to vidělo dříve, ovlivněno heteronomní morálkou (co rodiče uznaly jako špatné, bylo špatné). Kohlberg (Portál, 2005-2016) definoval tři typy stadia morálky. Předkonvenční úroveň, konvenční úroveň a postkonvenční úroveň. První stádium je charakteristické tím, že jedince vedou k rozhodování pouze následky, které jeho jednání ponese. Rozhoduje se buď zcela odevzdán autoritě, nebo jedná konformně pouze z důvodu vychytralosti a instrumentální formou se snaží vyhnout trestu nebo nepříjemnostem. Toto období je typické pro devianty, kteří nepostoupili do dalších období morálního vývoje. Dítě ve druhém stádiu je stále ovlivňované okolím, jedná tak, jak se od něj očekává nebo jaké by mělo být nebo aby předešlo kritice a pocitům viny. Jedinec ve třetím stádiu se rozhoduje sám na základě vlastního úsudku a hodnot, které přijal za své, ale oproti prvnímu stádiu zde zcela nebo částečně chybí vychytralost a je naopak přítomná zralost posoudit své jednání v širším kontextu, ve smyslu společenské užitečnosti či v souvislosti s obecně mravními principy kultury, ze které jedinec vychází.

Stupně morálky nelze přesně přiřadit konkrétnímu věku dětí, protože stejně staré děti mohou fungovat na různých stupních Kohlbergova morálního vývoje a zároveň jedno dítě se v různých situacích může rozhodovat jinak, jednou typicky vychytrale či odevzdaně jako ve stádiu předkonvenčním, jindy rozumně s vlastním vyspělým názorem jako ve stádiu postkonvenčním apod. Dále musíme přijmout fakt, že pouze část dětí dospěje do stadia postkonvenčního. Kohlberg (Portál, 2005-2016) uvádí pouze 25 % dospělých Američanů. Přestože děti vědí, co je správné, volí si často jiné jednání z důvodu silnější motivace k tomuto jednání. Vztah motivace a morálky je proto složitější a velice záleží na pedagogickém působení (jaké prostředky autority k dosažení svého používají). Dle Langmeiera (1977, dle Langmeiera a Krejčířové 2006) není tolik podstatné, zda autority používají ve výchově mocenskou převahu

nebo trest formou odnětí lásky a ignorace dítěte, ať s vysvětlením nebo bez vysvětlení, nebo optimálně diferencované výchovné prostředky využívající více těchto metod s vysvětlením, ale zda je přítomna skutečná vzájemnost a každodenní, opakující se a opravdový autentický způsob interakce v rodině. Kde toto funguje, dítě si samo uvědomuje v rámci verbální či neverbální komunikace s ostatními, že někomu ublížilo a co udělalo špatně či dobře. Opakem opravdové interakce je nedostatek vzájemnosti a pseudovzájemnost, kdy člověk ve svém morálním vývoji zůstává na nižších stupních, zpravidla neschopen postoupit dále. Rovněž se upevňují i sexuální role a tím odlišnosti v mužském a ženském chování, přiklání se k typicky ženským a mužským typům oblečení a přejímání ženských a mužských dovedností.

Dítě školního věku si také osvojuje sebepojetí a sebehodnocení. Dle zrcadlové teorie se dítě samo hodnotí tak, jak ho hodnotí druhí, zejména rodiče. Podceňují-li ho, bude se pravděpodobně podceňovat. Dávají-li mu najevo, že si ho váží, bude na sebe hledět podobně. Děti školního věku využívají observační učení – teorii modelu, kdy je rodič vzorem v přístupu k sobě samému. Opět podceňuje-li se rodič nebo váží-li si sám sebe a věří si, takový postoj bude dítě napodobovat. Důležitým prvkem v sebepojetí je to, jak dítě vnímá své neúspěchy. Optimální je realisticky pozitivní sebehodnocení. Pro tento atribuční styl je typické, že dítě vidí úspěch jako vliv svých schopností a své snahy, a neúspěch jako příležitost k poučení, k učení a nové snaze, protože nezdar plyne z příčin, které člověk sám ovlivňuje. Zdravé posilování sebehodnocení není chválení za každou cenu, ale vedení k uvědomění, že úspěch je ovoce lidského snažení a schopností a chyba je zejména příležitostí k růstu a k další snaze. Hra jako nezbytný prvek předškolního věku zůstává důležitým prvkem i dětí školního věku, ale je obohacena o práci, to znamená schopnost vykonávat úkony, které nemusí být samy o sobě příjemné a nevyplývají z momentálních potřeb a přání dítěte.

Vágnerová (2012) zmiňuje u dětí školního věku zvyšování emoční stability a odolnosti proti zátěži. Roste emoční inteligence, tj. schopnost vyznat se nejen ve svých pocitech, ale i v pocitech druhých lidí. Narůstá schopnost propojení racionálního myšlení a prožívání, empatie, schopnost mluvit o pocitech druhých a zpřesňují se sebehodnotící emoce, jak jsou pocity viny a studu nebo pocity hrdosti. Křivohlavý (1993) směřuje ještě dál. Popisuje způsob aktivního porozumění (empatie) druhému člověku způsobem, že nestačí jen poslouchat, co druhý člověk sděluje, a zároveň, co prožívá, ale snažit se vcítit do jeho situace, prožívat to, co druhý prožívá, a jako konečnou fázi dokonce vyjádřit, co druhý prožívá. Vágnerová (2012) zmiňuje rodinný příběh, rodinné rituály, sdílení života, interakce otce a matky a trvalou přítomnost rodičů jako zdroj emoční podpory, uspokojování potřeb seberealizace dítěte

a zároveň jako model pro vlastní budoucí život. Ve středním školním věku, přibližně dva až tři roky před pubertou, začínají u dětí hormonální změny, které jsou již provázeny změnami chování a prožívání a jsou příznakem nastupující puberty.

„Střední školní věk a období pubescence jsou tedy patrně optimální pro cílené působení na děti ve směru vytváření návyků prospěšných zdraví. Je ovšem třeba vždy počítat s tím, že motivy pro navození pozitivních i negativních zdravotních návyků mohou být různé a často zcela jiné než založené na hodnocení zdravotního významu (např. snaha vyrovnat se vrstevníkům, emancipovat se od autority rodiny, najít novou identitu).“¹

Z citace vyplývá, že návyky prospěšné zdraví nemusí být pro děti školního věku automatické. Dokonce motiv k nezdravému způsobu života (jako jsou např. nadbytečné užívání internetu a jiné závislosti) může být silnější než motiv se těmto věcem vyhnout. Pomoc dospělých a stanovení hranic ohledně náplně jejich volného času jsou proto v těchto obdobích nezbytné.

1.3. Období pubescence

Období dospívání, jako proces biologických, psychických a sociálních změn, můžeme biologicky začlenit zhruba do období, které u dítěte začíná objevením prvních sekundárních pohlavních znaků a končí pohlavní zralostí a ukončením tělesného růstu. Pubertální období je typické diskrepancí mezi vývojem somatickým, psychickým a sociálním. Tělesně vyspělý jedinec může mít zcela dětinské názory a jedinec bez sekundárních pohlavních znaků může být psychicky či sociálně vyspělejší. Fyziologické projevy puberty u chlapců se mohou objevit přibližně v období mezi devíti až sedmnácti lety, u dívek v období mezi osmi až patnácti lety. Rozptyl je tedy veliký. Období dospívání můžeme tedy vymezit hranicí přibližně od jedenácti do dvaceti dvou let. Typické projevy tohoto období jsou emoční labilita, změny nálad, nestálost, pudovost, nekoncentrovanost, úzkostnost apod.

Vágnerová (2012) dělí období dospívání na dvě fáze, na ranou adolescenci a pozdní adolescenci. Raná adolescence (jedenáctý až patnáctý rok) je charakterizována změnami tělesnými, emočními a změnami myšlení. Biologické zrání a hormonální změny jsou prekurzory pro další změny v organismu. Vznikají nová přátelství, ale i lásky a objevují se první náznaky partnerských vztahů. Dospívající se chtějí lišit od dětí i dospělých, proto často mění zevnějšek, přiklání se k jiným životním stylům, kultům a zájmům. Významným mezníkem

---

¹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

rané fáze je ukončení povinné školní docházky a volba dalšího profesního zaměření. Infantilita rodičů, přehnané ochraňování dětí a rozhodování rodičů za děti způsobuje budoucí osobnostní problémy. Dospívající by již neměl být pozitivně přijímán bez ohledu na své chování, ale měl by umět si svou pozici vydobýt a zasloužit. Pokud získal svou jistotu v dřívějších obdobích, měl by být pubescentní nelehký věk pouze dočasným problémem.

Pozdní adolescence zahrnuje přibližně období dospívajících ve věku patnácti až dvaceti let. Dochází k pohlavnímu dozrávání a k prvnímu pohlavnímu styku. Osobnost dospívajícího prochází komplexní psychosociální proměnou. Důležitým bodem je ukončení profesní přípravy, nástup do zaměstnání nebo do další formy studia, s tím související ekonomická samostatnost, nový sociální status a eventuální partnerství. V osmnácti letech dosahuje dospívající plnoletosti, čímž se stává plně odpovědný za své chování a může také uzavírat manželství. Vztahy s rodiči se obvykle uklidňují. Extrémní experimentování s chováním a novými věcmi zůstávají nadále v životě adolescenta aktivní, mohou mít pozitivní směr, ale i riskantní zaměřený k negativním oblastem. Vzhledem k nerovnoměrnosti mezi biologickým, sociálním a psychologickým zráním není zcela jednoznačně definováno, kdy se jedinec stává dospělým. Cílem tohoto období je úplné osamostatnění jedince ve všech oblastech jeho života.

Dospívání se u chlapců i dívek liší. Dívky obecně dospívají dříve než chlapci. U chlapců je nepřehlédnutelný především růst a rozvoj svalů, sekundární pohlavní znaky nejsou na první pohled tak patrné. U dívek jsou sekundární pohlavní změny nápadnější a často mohou vyvolávat strach dospělých z předčasné sexuální aktivity. Zpomalení tělesného dospívání je obyčejně více zastoupeno u chlapců a může způsobit potřebu obrany sebe sama, kompenzace v jiných oblastech, potřebu úniku z nepříjemné situace, vazbu na významného vrstevníka apod. Nevyspělá dívka může o sobě více pochybovat, ale v sociální skupině není tak nápadná jako např. chlapec s nižší výškou. Dívky obyčejně více pečují o svůj vzhled než chlapci. Obě pohlaví mohou být na své tělo pyšná nebo je nepřijímat. Tím se jejich tělo stává zdrojem jistoty a sebevědomí nebo naopak zdrojem nejistoty s potřebou změny ve vzhledu s touhou upoutat, upozornit, získat ocenění nebo jen ukázat, kým by dospívající chtěl být. Úprava zevnějšku a oblečení bývá prostředkem k vyjádření identity a tělesná atraktivita mívá velkou sociální hodnotu.

Nickel (1975, dle Langmeiera a Krejčířové 2006) zmiňuje, že rozkolísanost a nejistotu mládeže nezpůsobují pouze fyziologické faktory, ale i faktory sociální, společenské, morální a výchovné, jako jsou požadavky a úkoly kladené na dospívajícího, jeho otázky ohledně stávající a budoucí role atd. Dospívající začíná chápat abstraktní pojmy a je schopen s nimi

pracovat, aniž by souvisely se smysly jako takovými. Zpravidla uvažuje o více řešeních problému, tvoří hypotézy, ověřuje, přijímá i zavrhuje. Vytváří domněnky, které se neopírají o realitu, aplikuje logické operace, více rozumí fyzikálním zákonitostem, začíná myslet o myšlení, vytváří soudy o soudech, srovnává přítomnost s tím, co by mohlo být, je schopen hodnotit své jednání z vnějšku, kriticky posuzuje, a to i s častým pesimismem. Eriksonova fáze věku dvanáct až dvacet let se nazývá identita proti konfuzi rolí (období puberty a adolescence). Nastává období moratoria, stádia mezi dospělostí a dětstvím. Mezi tím, co do dítěte bylo vkládáno dříve (a jak úspěšně překonalo předchozí období) a mezi směřováním, ve kterém se má pohybovat jako dospělý. Začíná mládí, nastupuje pohlavní zralost, objevování sebe sama, vzniká oddanost své zvolené životní filozofii. Mladí tvoří nové sociální skupiny. Mladý člověk by měl prožívat vědomí integrity, pocit důvěry, že jde správným směrem. V případě selhání v předchozích obdobích, zejména v oblasti sexuální identity, jsou časté případy delikvence a psychotických poruch.

Piaget (2010) nazval období jedenáct (dvanáct) a více let stádiem abstraktních operací. Dítě se již neopírá jen o své smysly, ale používá hypotézy a dedukce. Experimentuje, vyrovnává se se změnami a novými situacemi, se kterými se doposud nesetkalo, hledá pravidla, vytváří domněnky, používá složitější struktury a filozofuje. Dítě začíná používat logické myšlení, abstraktní pojmy, začíná třídit předměty, popisovat, vysvětlovat, používat řád, ale stále je limitováno svými smysly, o které se opírá. Popisuje psychickou adaptaci dítěte pomocí termínů asimilace a akomodace. Tyto dva procesy jsou v rovnováze a v případě vychýlení se dítě snaží rovnováhu obnovit. Asimilace je úprava vnějších objektů a vztahů dle vnitřních schémat dítěte neboli přizpůsobování okolí dítěti. Akomodace nutí dítě podřídít se vnějšímu tlaku, znamená to přizpůsobování se dítěte okolí. Kognitivní vývoj dítěte ovlivňují biologické zrání, učení, předávání sociálních zkušeností a ekvibrace (snaha o homeostázu, rovnováhu). Tyto faktory nepůsobí odděleně, ale jako celek, ve vzájemné součinnosti.

Freud (1999, dle Mitchell a Black) nazývá období přibližně od dvanácti let dále genitální fází. Navazování vztahů a sexuálních tužeb je směřováno mimo rodinu k novému partnerovi. Genitální fáze může být ovlivněna fázemi předchozími, např. chlapec si může hledat dívku podobnou matce a dívka chlapce podobného otci, dle průběhu ve fázi falické. Jung (1994) nazývá dospívání psychickým narozením, které je charakterizováno postupným odpoutáváním se od rodičů. Vývoj podoby Já člověka by měl být zakončen integrací archetypu stínu do osobnosti dospívajícího, což znamená uvědomění si a přijetí vlastních nedostatků.

Dle Vágnerové (2012) je neuropsychický vývoj jedince závislý na dozrávání mozku a s tím souvisejícími vnějšími stimulacemi. Dospívající začíná řídit své vlastní rozhodování a tím posiluje nové specifické neuronové spoje. Zvýšený objem dopaminu způsobuje nejen náklonnost k vzrušujícím zážitkům a ochotu k riskování, ale i otevřenost novým zkušenostem, výzvám a rozhodnutím. Vytrávání prefrontální mozkové kůry dospívajícího způsobuje schopnost kontrolovat dříve nekontrolovatelné impulzy, vybírat si mezi nimi, tlumit ty, o které nestojí, a vybírat si ty, které ho zajímají. Kromě předního laloku dozrává i limbický systém, se kterým souvisí stav emocí. Jelikož se paradoxně limbický systém vyvíjí dříve, bývá adolescent velmi emočně založen a zažívá problémy se sebeovládáním. Často jedná zkratkovitě, impulzivně, nelogicky i proti svému (v případě absence emocí) logickému úsudku.

Období dospíváním je posledním krokem dětí školního věku k dospělosti a k převzetí budoucích rolí manželských a rodičovských. Emancipace od rodiny je v tomto období nejvýraznější, i když ve skutečnosti začíná mnohem dříve v dětství. Dospívající si hledá svou vlastní cestu a velmi závisí na vztazích, které do této doby v rodině prožíval. Překážkou zdravé emancipace je její předčasné vynucování a brzké vedení k samostatnosti a na druhou stranu úzkostlivá snaha dítě udržet u sebe, což je zejména patrné v chování matek. Dospívající se může chovat různými způsoby. Srovnávat své rodiče a vysněné nové vztahy, ke kterým se upíná, kritizovat rodiče, odmítat jejich projevy lásky nebo se může zcela nekriticky přimknout k novým vzorům a opustit to, k čemu byl veden. V případě nesvobody se emancipovat může tento stav vést až k nenávisti a pohrdání vůči rodičům. Jiní dospívající mohou odmítat nové vztahy a životní styl vrstevníků a mohou zůstat na rodičích infantilně závislí. Mladí dospívající mohou prožívat výbuchy emocí, ale i uzavírání se do sebe, denní snění, fantazie či pocity utrpení a ublíženosti. Tyto psychosociální stavy by měly nakonec vyústit v nalezení vlastní cesty dospívajícího. Je zde ovšem riziko ustrnutí v nejistotě a úzkosti i po skončení puberty a dospívající jsou ohroženi vznikem patologií, neuróz, vegetativních problémů a psychóz. Přesto rodiče zůstávají pro dospívající zdrojem podpory a ve většině případů se na ně dospívající v potížích, a pak teprve následně vyhledávají své vrstevníky.

Pubescenti jsou často k dospělým velmi kritičtí, netolerantní, vyžadují rovnoprávnost a odmítají podřízenou roli. Kritika dospělých nebývá samoúčelná a pubescent tím hledá sám sebe. V argumentování a schopnosti polemizovat s dospělým nalézá svou vlastní jistotu, překonává vlastního stín dětství a stává se jedním z dospělých. Velmi si cení upřímnosti, neformálnosti, spolehlivosti, ale také schopnosti dospělých uznat vlastní chybu. Dospívající vstupuje do nových rolí, které vznikají vlivem změny zevnějšku, zralosti a chování

dospívajícího. Michael Carr-Gregg (2012) popisuje, že dospívající musí vyřešit čtyři hlavní úkoly. Těmi jsou vybudování vlastní identity, dospění do nezávislosti, vytvoření zdravých přátelství a nalezení místa ve světě. Pokud jeden z těchto aspektů chybí, není to zpravidla tragické, ale pokud chybí dva a více, je zde pravděpodobnost, že mladistvý trpí problémy, které by měl řešit odborník. Identita souvisí s pojetím sebe sama, s tím, kdo jsem, jaký jsem, kam směřuji, jaké hodnoty jsou pro mne důležité a jaké nikoliv, kam patřím a co znamenám. Mladý člověk by měl poznat a přijmout své limity a omezení a přijmout svou jedinečnost. Toto je těžší v případě zdravotního nebo jiného postižení. Velmi také závisí na přijetí vlastního vzhledu, které se v případě neúspěšného vztahu k sobě samému může změnit v dysmorfofobii, popř. v patologické odmítání potravy – mentální anorexii.

Langmeier (2006) zmiňuje dva mezníky, které dospívající překonává, a to psychickou diferenciaci a psychickou nezávislost. Psychická diferenciacie je schopnost vnímat sebe sama jako odlišného od svých rodičů a vrstevníků a psychická nezávislost znamená jednání nezávislé na druhých bez výrazných pocitů úzkosti nebo viny. Oba tyto úkoly bývají snazší pro ty dospívající, kteří v dětství navázali jistý a bezpečný attachment k primárně pečující osobě. Naopak ti, kteří měli vztah připoutání problematický, trpí a překonání mezníků je pro ně složitější nebo nemožné. Gregg (2012) popisuje, že nejlepší cestou k poznání sebe sama je riskovat a dělat různé věci, které pomohou dospívajícímu k sebe porozumění a sebe přijetí, jako jsou sport, hudba, tanec, malování, zpěv, divadlo apod. Nezávislost na rodičích a pevná přátelství mimo domov nazývá naprosto klíčovými a v období adolescence oproti jiným obdobím jako převládající. Je zcela normální, že mladí lidé tvoří nové sociální skupiny či diády, ve kterých tráví velké množství času. Proto je zcela legitimní, že mladí lidé navazují a prohlubují nejen nové vztahy osobní, reálné, ale i vztahy virtuální na internetu, nebo kombinaci obojího.

V optimálním případě nastává jev, kdy se morálka dospívajícího posouvá do konvenční úrovně. V období dospívání může nastávat i hledání vyšších hodnot a rozměru formou objevování spirituality a ujasňování si duchovní orientace dospívajícího. Mladý člověk musí překonat řadu rozporů, jako je rozpor mezi fyzickou a sociální zralostí, mezi rolí a statutem, mezi hodnotami starší a mladé generace a rozpor mezi hodnotami rodiny a společnosti či vrstevníků a jiných sociálních skupin. Od rodičů se očekává přizpůsobení výchovného přístupu. Dospívající potřebuje pevné vedení, ale ne s přístupem jako když byl mladší. Potřebuje více volnosti a samostatnosti, svobody v rozhodování, trpělivosti, podpory, trvalý zájem, atmosféru

důvěry, uznání svých silných stránek, podporovat v emancipační cestě, aby našel sebe sama, životní směr, orientaci a cíle se zdravým vztahem k sobě samému i okolí.

„K protektivním a pozitivním faktorům vývoje patří: milující rodiče, kteří vytvářejí řád, dítě nerozmazluje, ale poskytují mu jistotu a bezpečí, věnují se mu, vyprávějí mu a předčítají, umožňují mu kontakt s vrstevníky a staršími dětmi; docházka do mateřské školy; hračky podněcující fantazii a tvořivost; optimální stimulace vyhýbající se extrémům. K rizikovým faktorům patří: deprivace nebo supersaturace nerespektující energetický potenciál dítěte a jeho zaměření; nezáměr rodičů věnovat se dítěti, ponižování dítěte výtkami a nadávkami, absence nebo ochuzení vzorů morálně vyspělého jednání; nepodnětné širší prostředí; akční TV programy s násilnou tematikou, plytké reklamy, klipovost TV programů; přetěžování ve škole i mimoškolními aktivitami; nadměrné ambice rodičů neodpovídající možnostem dítěte; nebezpečí drog; gamblerství a počítačové hry.“²

Autor citace přímo zmiňuje elektronické prostředky, jako jsou televize, reklama a filmy s násilnou tematikou. Z citace vyplývá, že povinnost milujícího rodiče je mimo jiné ochraňovat dítě i od těchto rizikových faktorů, do kterých můžeme včlenit i nadbytečné používání jiných digitálních prostředků, jako jsou internet, sociální sítě, hraní počítačových her apod. Ševčíková (2014) popisuje období pubescence v souvislosti s digitálním světem jako velmi rizikové. Právě díky sklonům dospívajícího se nudit a nekriticky přijímat různé podněty a impulzy, hrozí u něj vznik nadměrného užívání internetu, ale i jiných nelátkových, či dokonce látkových závislostí a dalších forem rizikového chování. Jeho touha experimentovat může znamenat první zkušenost s tabákem, alkoholem, drogami, ale i gamblerstvím formou počítačových her a jinými typy závislostí. Zvláště rizikovou skupinu tvoří děti s poruchami pozornosti, pro které je téžavost internetového prostředí a sociálních sítí ideálním místem pro rozvoj rizikového chování a závislostí.

---

² SMÉKAL, Vladimír (ed.) a Petr MACEK (ed.). *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2002, 264 s. Psychologie (Barrister & Principal). ISBN 80-85947-83-8.

1.4. Sociální vztahy dětí školního věku

Vygotskij (1976) přičítá velký význam ve vývoji člověka sociokulturnímu prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Kognitivní růst je dle něj důsledek dvou faktorů, objevů, které dítě dělá samo, a sociálních interakcí s lidmi, kteří mu pomáhají a vedou ho, zejména rodičů. Vágnerová (2012) uvádí jako bazální sociální a citové zázemí rodinu, která je nezbytnou součástí identity dítěte školního věku. Sociálně kognitivní teorii zastával i Bandura (1977), který ji nazval reciproční determinismus, kdy psychický vývoj jedince závisí nejen na sociální interakci s okolím, ale i na aktivitě dítěte, které se pomocí observační metody učí od lidí, které pozoruje, jak na sebe pohlížet, jak se odměňovat nebo kriticky trestat. Adler (Drapela, 1977) definuje sociální cit jako cíl vývoje osobnosti.

Vlivem sociální interakce mezi dětmi a spolužáky, učiteli, rodiči apod. se dominantní děti učí své pocity a přání ovládat nebo naopak, podřídivé děti by se měly za pomoci okolí naučit své pocity vyjadřovat a volit si vlastní cestu nepodléhající tolik tlaku okolí. Postupem ve školním procesu z nižších ročníků do vyšších přestává být vrcholnou autoritou učitel, ale stále více se projevuje význam dětské skupiny. Rozpor jejího vlivu a vlivu autorit bývá zpočátku řešen ve prospěch autorit, ale později, v pubescentním období, se její vliv zvětšuje a morální vliv a snaha učitele může ustoupit ve vnímání dospívajícího do pozadí. Dítě se v rámci této referenční skupiny samo hodnotí a zaujímá sociální status v hierarchii, vznikají přátelství a neformální skupiny. Osvojuje si sociální role žáka, spolužáka, ale i role v jiných vztazích. Prochází obdobím sebesocializace, neboli alternativním procesem, který doplňuje jiné socializační procesy (zrcadlovou teorii a teorii modelu), a vyvěrá z vnitřního prostředí jednotlivce bez přímého ovlivňování okolím, kdy si klade otázky „kdo jsem, jaký jsem, jakou mám hodnotu“ apod.

1.4.1. Počítače a internet jako prostředek sociální komunikace

Český statistický úřad (2012) uvádí, že 67 % všech českých domácností vlastnilo počítač a 91 % z nich jsou domácnosti s dětmi. Přístup k internetu mělo 96 % domácností s počítačem. Internet používalo 69 % lidí z celé populace. Děti a mladistvých ve věku čtrnáct až dvacet čtyři let používalo internet 96 % a ve věku dvanáct až osmnáct let 93 % (Lupač, Sládek, 2008), jak informuje tento starší výzkum. V druhé polovině roku 2015 (ČSÚ 2015) bylo počítačem a internetem vybaveno 73 % českých domácností. Stolní počítač byl nahrazen přenosným již ve více než polovině domácností a 37 % jednotlivců se připojuje k internetu přes mobilní telefon. Více než $\frac{3}{4}$ uživatelů internetové sítě používá internet denně nebo skoro denně.

Ohledně dětí ve věku šestnáct let bylo zjištěno, že 28 % z nich bylo na internetu jednu až pět hodin týdně. Jedna pětina těchto šestnáctiletých dětí byla na internetu pět až deset hodin týdně. 27 % všech Čechů pobývá na internetu deset hodin týdně a více. Týká se to zejména mladých lidí ve věku šestnáct až dvacet čtyři let.

Komunita v reálném světě se vyznačuje zpravidla těsnějším propojením lidí, konkrétními pevnými vztahy, určeným směrem, cílem, závazky a vzájemnou důvěrou a bývá ohraničena nějakým fyzickým místem (Yuan, 2013). Online komunita stírá fyzické ohraničení a nabízí nejen vztahy již stávající z reálného světa pouze rozšířené do jiné dimenze, kdy se scházejí lidé, kteří se již osobně znají, ale vznikají i zcela nové vztahy a komunikační možnosti nezaložené na osobním setkání napříč čtvrtěmi, městy, národy i kontinenty. Tyto komunity mohou vznikat kdekoli, kde je přítomen kyberprostor. Miňhová (1990) popisuje komunikaci jako nositele sociálního dění, kdy činitelé komunikace jsou komunikátor (zdroj), komunikant (příjemce) a komuniké (sdělení). Komunikace se neobejde bez prostředí, jímž se přenáší, a je reprezentována různými formami, např. přímou reakcí, neverbálním výrazem, jednáním, obrazovou reprezentací a symbolickou komunikací. V reálném i internetovém prostředí existuje komunikace bezprostřední i zprostředkovaná, tematická (o čem se mluví) i interpretační (jaký význam se sdělení přikládá), ale v internetovém prostředí nelze vždy přenášet všechny významy komuniké, kterými jsou verbální a neverbální komunikace, kontext situace, emotivní hlasová akcentace, mimika a akcentace jednání. Z toho důvodu dochází k poruchám komunikace a úbytku informací, zejména díky absenci těchto metakomunikativních faktorů. Porucha komunikace může vést zcela k mylnému pochopení na straně příjemce a může se stát v tom případě nejen zbytečnou, ale i zavádějící a ubližující, a to oběma komunikujícími stranám. Příjemci, který si zprávu vyložil špatně, nebo odesílateli, který nezískal očekávanou zpětnou vazbu.

1.4.2. Sociální sítě, online komunikátory, messengery a telefonování u dětí školního věku

Ševčíková (2014) definuje sociální síť jako sloužící „*především pro komunikaci a sebereprezentaci jejích uživatelů, přičemž jednotlivé profily lze propojovat mezi tzv. přáteli, je možné vytvářet různé skupiny, do cizích skupin se přidávat, přidávat vlastní fotky, sledovat a komentovat fotky přátel a posílat vzkazy pomocí zabudovaného messengeru*“.³

---

³ ŠEVČÍKOVÁ, Anna. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 183 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-210-7527-6.

Každá sociální síť⁴ funguje trochu jinak a je zaměřena jiným směrem. Česká republika patřila v letech 2010 až 2011 v Evropě mezi země s nadprůměrným množstvím uživatelů na sociálních sítích - výzkum EU KIDS ONLINE II (EU KIDS ONLINE II, 2011) uvádí, že téměř 3/4 dětí ve věku devíti až šestnácti let (přesně 72 %) mělo profil na sociální síti, přičemž jedna čtvrtina z nich měla více jako sto přátel. To zařadilo Českou republiku vysoko nad evropský průměr 59 %. Záleželo samozřejmě i na věku dětí, čím mladší děti, tím menší procento z nich mělo sociální síť. Zatímco sociální síť mělo 39 % dětí ve věku devíti až desíti let, tak ve věku patnácti až šestnácti let již 93 % dětí. Mladší děti častou lžou o svém věku, aby si mohli založit profil na sociální síti, a také tají účet před rodiči. Komunikátory a messengery⁵ jsou speciální programy určené pro online komunikaci. EU KIDS ONLINE II uvádí, že tyto tzv. programy pro synchronní komunikaci (probíhající v reálném čase) používalo 68 % chlapců a 76 % dívek v České republice ve věku devět až šestnáct let, v letech 2009 až 2011, kdy výzkum probíhal. Podobně jako u sociálních sítí, tak i v používání online komunikátorů patřily české děti školního věku do kategorie vyšší, než byl průměr v Evropské unii. Celkem 71 % mladých lidí v České republice ve věku devět až šestnáct let uvedl používání messengerů, kdy průměr v EU činil 65 %. Podobně jako u sociálních sítí roste procento dětí používajících online messengery s jejich věkem. Aplikace pro telefonování a video telefonování využívalo dle výzkumu World internet Project v roce 2007 (Šmahel, 2011) 43 % dětí ve věku dvanáct až osmnáct let. Zajímavým aspektem je, že Česká republika zaujala nejvyšší příčku ze všech sledovaných zemí (v USA 15 %, v Maďarsku 31 %).

---

⁴ Mezi nejznámější sociální sítě u nás patří Facebook, Twitter, Google+, LinkedIn, Instagram a Youtube.

⁵ Historickým fenoménem byl systém ICQ či jeho klony QIP, Trillian, Pinguin, Miranda atd. Mezi programy novějšího data patří Facebook messenger nebo náhrady SMS a telefonování, využívající internetové připojení, jako jsou WhatsApp, Viber, OoVoo či Skype, nabízející psaní a telefonování zdarma. Komunikace může být dle počtu uživatelů dvojího druhu, buď dvoubodová (jeden s jedním) anebo skupinová (více lidí najednou). Dle přenášeného obsahu můžeme aplikace dělit na přenášející text, zvuk, obraz, soubory či kombinované. Z počátku sloužily zejména k psaní zpráv a emotivních ikonk (smajlíků), vyjadřování nálad (momentální status uživatele), charakterizování účastníka pomocí avataru (obrázek v profilu), později přibýly další funkce, jako je posílání souborů, např. fotografií, hovory či video hovory atd. Vývoj probíhal dvojím způsobem. Buď se rozvíjela samostatná aplikace či její klony a bylo doplňováno více funkcí anebo např. sociální síť s více možnostmi nabízí komunikátor, který obsahuje méně funkcí než plná verze sociální sítě.

1.4.3. Online hry, chatovací místnosti a blogy u dětí školního věku

Blinka (2008) uvádí, že online virtuální hry typu MMORPG (sociální světy)⁶ se vyznačují tím, že hráč či hráčka v nich ovládá svoji postavu, neboli avatara, se kterým se více či méně v rámci hraní ztotožňuje a do nějž promítá sebe sama. Česká republika byla v roce 2007 (EU KIDS ONLINE I, 2008) se svými 60 % mladých dětí hrajících online hry na druhém místě z dvaceti pěti evropských zemí (na posledním místě byla Itálie s 29 %). Přibližně 42 až 51 % dětí ve věku devět až šestnáct let hraje online hry s dalšími lidmi. Oproti sociálním sítím a komunikátorům bylo hraní těchto her u dětí od devíti do šestnácti let více věkově rozprostřeno a neplatilo zde pravidlo, že starší děti hrají více. Nejméně hrály devítileté děti a od desíti do šestnácti let byly procentuální rozdíly malé.

Chaty a chatovací místnosti⁷ se liší od sociálních sítí zpravidla větší anonymitou a fungují na jiném principu. Jedná se o uzavřené nebo veřejné místnosti na nějaké webové stránce, kam může daný uživatel vstoupit, popř. o vstup požádat. Chatovací místnosti jsou místa, kde probíhá chat (rozhovor) uživatelů, kteří do místnosti vstoupili.

Vítěznou kategorií blogů⁸ u českých dětí školního věku (Blinka, Šmahel, 2012) byla veřejná scéna obsahující články o dětských idolech, to znamená hudebních skupinách, zpěvácích, ale i subkulturách (např. emo, gothic, punk). Mladí Američané oproti nám blogovali zejména o vrstevnických záležitostech. Oproti předchozím možnostem sociálních vztahů na internetu (sociální sítě, messengery, virtuální světy, chaty) nejsou blogy v České republice u dětí školního věku natolik oblíbené. Dle EU KIDS ONLINE blogovalo v roce 2012 11 % zúčastněných českých dětí ve věku třinácti až patnácti let, přičemž 94 % blogů napsaly dívky. Opět jako v předchozích výzkumech dětí školního věku, starší děti využívaly blogy více než mladší.

Z výše uvedených výzkumů vyplývá, že české děti školního věku jsou velmi aktivní uživatelé internetu a všechny prostředky pro vztahy online využívají častěji a intenzivněji než je evropský průměr. Obecně platí, že starší děti věku patnáct až osmnáct let využívají online

---

⁶ MMORPG a sociální světy nejsou typické strategie, akční hry, simulátory, sportovní hry nebo logické hry. MMORPG znamená Massively Multiplayer Online Role-Playing Games a patří do nich např. World of Warcraft a Everquest. Do sociálních světů patří např. Second Life. Samozřejmě i méně nápadité hry umožňují jednodušší či složitější komunikaci a interakci hráčů, ať už jsou nazváni svým skutečným jménem nebo nickem pro skrytí své identity, ale MMORPG a sociální světy jsou úplně na jiné, vyšší a propracované úrovni.

⁷ Českým fenoménem byl xChat.cz, v dnešní době jsou chaty obecně na ústupu, neboť uzavřené místnosti, možnost vytvoření falešného profilu a nicku nabízejí již i sociální sítě.

⁸ Blog je webová stránka, kde návštěvníkovi umožňuje zadávat své příspěvky, které jsou zpravidla roztrženy do různých kategorií a seřazeny dle data zveřejnění. Blogy mohou být veřejné, popř. veřejné podmíněné registrací a uzavřené podmíněné registrací a svolením správce.

komunikaci výrazně více než mladší děti věku dvanácti až čtrnácti let. Otázkou zní, zdali jsou rizikovější skupinou starší děti (které jsou obvykle vyzrálejší) nebo mladší děti, kteří mají na internetu sociální vztahy méně, ale úroveň jejich nevyzrálosti a naivity je obvykle vyšší. Výzkumy (Šmahel 2011) také prokázaly, že svět virtuální a reálný se u dětí školního věku propojuje v jeden celek a dochází k prolínání online (kdy je dítě připojeno k internetové síti) a offline (kdy je dítě odpojeno od internetové sítě) komunit. Jedinec je tedy online s přáteli, které osobně zná (jsou to např. lidé ze zájmového kroužku, subkultury, spolužáci apod.). Online skupina může tedy být doplnění nebo prodloužená ruka stávající offline sociální skupiny, což může být bezpečnější forma, než když dítě komunikuje s lidmi na internetu, které osobně nezná.

1.5. Rizika sociálních vztahů dětí školního věku na internetu

Je mnoho rizik na internetu, kterými se tato práce detailně nezabývá, ale které existují. Jsou to např. nadměrné užívání internetu a s tím spojená závislost, gamblerství neboli hraní počítačových her, sebeodkrývání online, vystavování se (nezletilí) sexuálnímu obsahu na internetu, online obtěžování a kyberšikana. Tato práce se (zejména z důvodu propojení s praktickou částí) v rámci rizik sociálních vztahů na internetu zaměřuje na vztahy s neznámými lidmi a kybergrooming. Okrajově se dotkne anonymity prostředí jako jedné z příčin posunutí hranic a morálky.

1.5.1. Děti školního věku a anonymita prostředí internetu

Německý psycholog a psychiatr Manfred Spitzer (2014) konstatuje, že počítače a internet nabízí velikou možnost být anonymní. Je to prostředí, kde je největší množství avatarů (obrázků charakterizujících profil uživatele), falešných profilů, nicků (přezdívek), předstírání, a s tím spojená možnost nenést zodpovědnost, lhát, manipulovat, provádět trestnou činnost či přestupky, šikanovat, pronásledovat, vábit, hanobit apod. Dle výzkumů (Zimbler a Feldman 2011, dle Spitzer 2014) i obyčejní lidé se standardní morálkou v mimo osobní komunikaci (SMS, e-mail, online) více lžou než v komunikaci osobní. Proč si lidé dovolí více v anonymitě, zdůvodňuje Spitzer (2014) v absenci sociální kontroly, která v reálném životě stále probíhá (nebo by měla probíhat), kdežto v anonymitě internetového prostředí je snadnější se nechat strhnout k takovým druhům chování, které by si dotyčný v reálném životě zpravidla nedovolil. Jako druhý důvod uvádí údajnou narůstající sociální nezpůsobilost mladistvých, zejména z důvodu absence opravdové komunikace a vztahů v reálném životě. Jako třetí důvod popisuje nejasnou hranici u mladistvých mezi tím, co by se říkat mělo a co ne. Dle průběhu morálního vývoje (Langmeier a Krejčířová, 2006) víme, že heteronomní morálka se stává autonomní

a probíhá vývoj z předkonvenční přes konvenční do postkonvenční úrovně. Zastavení vývoje na nižším stupni je předpokladem k antisociálnímu chování, které mladistvý může na internetu zakusit nebo sám páchat.

1.5.2. Vztahy dětí školního věku s neznámými lidmi

Sociální skupiny dětí školního věku jsou normální, zdravé, žádoucí, přirozené a souvisejí s vývojem dítěte a emancipací od rodiny. Na druhou stranu, dětské sociální skupiny na internetu a s tím spojené mezilidské vztahy přesahují nejen rámec vzdálenostní, kdy spolu mohou komunikovat děti na zcela opačných částech světa (což může být pro děti fascinující, eventuálně i edukativní, a je to pochopitelné), ale i rámec věkový, kdy dítě školního věku může komunikovat s člověkem jakéhokoliv věku a pohlaví, ale i s člověkem jakéhokoliv temperamentu, charakteru a s člověkem s jakýmkoliv motivem a minulostí. Ve vztazích offline neboli v reálném světě to není ve většině případů prakticky možné. Gross (2004, 2009), Wolak a kol. (2003) zmiňují, že komunikaci s neznámými lidmi na internetu vyhledávali v rámci sociální kompenzace děti školního věku, kteří se cítili špatně a sklesle, jedinci s vyšší depresivitou, problémovým chováním, vyšším množstvím konfliktů, nízkou úrovní komunikace s rodiči a jedinci s chybějícími blízkými vztahy v osobním životě. Výzkumy (Laghi a kol., 2013) ohledně online komunikace úzkostných jedinců dokazují, že pokud komunikace online upevňuje a rozšiřuje již stávající reálné vztahy, působí to pozitivně a jejich vztahy rostou. Naopak komunikace dětí školního věku s neznámými lidmi způsobovala růst deprese, úzkosti a osamělosti.

Bessiere a kol. (2008) zjistili, že naopak depresivita u zdravých jedinců, kteří již sociální vztahy v reálném životě měli, se s hledáním nových vztahů na internetu zvyšovala. Autoři vidí důvod v zanedbání reálných vztahů díky online vztahům. Malá skupina respondentů výzkumu (Bessiere a kol., 2008) zaznamenala v případě navazování online vztahů snížení deprese, což potvrzuje teorii rozvoje vztahů. Wolak a kol. (2003) dospěli k velmi zajímavým zjištěním, že osobní setkání s neznámými lidmi zrealizovali převážně mladiství s různými problémy (jako jsou vyšší depresivita, delikvence, požívání alkoholu a drog či zkušenosti s fyzickým týráním a sexuálním zneužíváním), dále adolescenti, kteří vyhledávali nové zážitky a vzrušení a kteří se již v reálném životě i na internetu chovali rizikově jakkoliv předtím, ať formou záškoláctví, problémů s učiteli, konzumací alkoholu či poskytnutím soukromých informací na internetu (telefon, e-mail, fotografie). S neznámými lidmi se tedy více scházejí mladí lidé s určitými problémy a obtížemi, což je přirozené a jedincům to může v jistém ohledu pomoci. Bessiere

a kol. (2008) ale zdůrazňuje, že právě tito mladí lidé jsou i více zranitelní, důvěřiví a tudíž vystaveni většímu eventuelnímu riziku.

Výzkumy výše uvedených autorů také dokazují, že 57 % mladých, kteří schůzku s neznámým člověkem zrealizovali, se sešlo s kamarádem kamaráda (EU KIDS ONLINE) a 38 % respondentů jiného výzkumu (Youth internet Safety, dle Wolak, 2003) komunikovalo nejen s kamarádem kamaráda, ale také s člověkem, kterého mu doporučila jeho rodina. Přibližně 2/3 respondentů kteří se se s někým neznámým sešli, se setkali s člověkem opačného pohlaví a 70 % s lidmi přibližně stejného věku (stejný věk nebo o rok mladší či starší). Výzkumy (EU KIDS ONLINE) také dokazují, že negativní zkušenost dítěte školního věku se setkáním s neznámým člověkem z internetu zažilo průměrně 11 % z těch, kteří na schůzku šli. V celkovém měřítku to činí přibližně 1 % všech respondentů. V České republice je toto číslo vyšší, 2 %. S lidmi opačného pohlaví se sešlo 60 % těch adolescentů, kteří zrealizovali schůzku. 70 % se setkala s vrstevníkem či člověkem mladším, 22 % s mladším 22 let a 8 % s někým starším. 70 % adolescentů někoho o schůzce informovalo, 53 % se svěřilo vrstevníkovi a 14 % dospělému. Přibližně polovina adolescentů vzala někoho s sebou, většinou opět vrstevníka. Na otázku, co negativního prožili, odpovědělo 37 %, že neví, 22 % nechťelo odpovědět, 22 % zažilo slovní urážky, 11 % sexuální obtěžování, 10 % něco jiného a 3 % fyzické ublížení. Setkávání s cizími lidmi bylo převážně doménou problémových mladistvých bez silných sociálních vztahů. Dospívající, kteří se s cizím člověkem nesešli, se velmi lišili od ostatních, kteří schůzku absolvovali. Měli méně psychických problémů a trávili méně času na internetu. Riziko zde tedy je, ale je o mnoho nižší, než se očekává. Týká se spíše dospívajících, kteří již nějaké problémy mají. Na druhou stranu je třeba říci, že i jedna jediná taková tragédie je záležitost velmi bolestná a zbytečná, pokud se jí mohlo předejít.

1.5.3. Kybergrooming

Metodický materiál pro pedagogické pracovníky vydaný Národním centrem bezpečnějšího internetu (NCBI) definuje, že „*Kybergrooming je psychická manipulace prostřednictvím moderních komunikačních technologií s cílem získat důvěru oběti, vylákat ji na osobní schůzku a zpravidla sexuálně zneužít*“⁹. Rozděluje pachatele na voyery (kteří se jen dívají), na experimentátory (kteří jsou nevypočitatelní, zvědaví, baví je si hrát s obětí nebo více oběťmi najednou), na kriminálníky (kteří chtějí získat oběť pro výrobu pornografie nebo prostituci, a přitom jejich sexuální zájem není na prvním místě) a duševně nemocné pachatele

---

⁹ Národní centrum bezpečnějšího internetu. *Metodiky, učební materiály* [online]. Pardubice: Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2012 [cit. 2016-01-21]. Dostupné z: www.ncbi.cz

s různými onemocněními nebo mentální retardací. Mohou samozřejmě existovat i kombinace těchto typů. Dle NCBI jsou nejvíce ohroženi děti a mladiství, zvýšeně ohrožené děti jsou ve věku jedenáct až sedmnáct let. To by znamenalo, že kybergroomeři nejsou vždy pedofilové, ale i lidé bez poruchy sexuální preference, zaměřeni na dospívající chlapce a dívky. Jak bylo popsáno výše v kapitole *Vztahy dětí školního věku s neznámými lidmi*, děti se s cizími lidmi setkávají velmi zřídka. Ševčíková (2014) popisuje americký výzkum National Juvenile Online Victimization, kdy byly shromážděna data o trestných činech spáchaných na teenagerech, které pachatel kontaktoval na internetu první. Výsledky vyvracejí obecně zažitá mýty a představy o kybergroomingu.

Bezpečnostní portály jako jsou např. seznamsebezpecne.cz, ale i odborná literatura, tedy pravděpodobně přehánějí a vytvářejí poplašnou atmosféru. První mýtus, který je výzkumem National Juvenile Online Victimization vyvracen, je, že kybergroomeři na internetu hledají zejména malé děti, čili to jsou nejvíce pedofilové. Výsledky tohoto výzkumu potvrzují, že oběťmi trestných činů byli převážně adolescenti a 1 % byly oběti mladší dvanácti let. Největší podíl činí mladiství ve věku třináct až patnáct let, a to 75 %, takže pachatelé byli spíše hebefilové a efebofilové. Druhý mýtus je, že kybergroomeři zásadně lžou o svém věku. 75 % pachatelů bylo starších dvaceti šesti let, ale pouze 5 % tvrdilo, že jim je sedmnáct let a méně. Dokonce v 79 % pachatel mluvil s mladistvým telefonicky a přibližně 50 % poslalo svou fotografii, takže adolescent věděl, s kým skutečně komunikuje. Třetím mýtem je lhaní o svých motivech a předstírání přátelství. Necelých 80 % pachatelů se vůbec netajilo tím, že chtějí mít s obětí pohlavní styk. Většina ze zbylých 20 % tvrdila, že jsou do oběti zamilovaní. Jen malá menšina předstírala přátelství a oběť napadla. Čtvrtý mýtus je představa, že pachatel při osobním setkání oběť zneužije. Realita byla taková, že 93 % případů skutečně skončilo pohlavním stykem, ale většina z nich byla dobrovolná.

Přesto se jedná vzhledem k věku o trestný čin. Pouze 5 % případů bylo označeno jako nedobrovolných, takže se jednalo o znásilnění. Dokonce v 73 % se oběť a pachatel sešli vícekrát, což potvrzuje dobrovolnost aktu, ale jedná se stále o trestný čin. Výzkum nepopírá, že k politováníhodným znásilněním u dětí a mladistvých nedochází, ale přesouvá důraz právě do jiné věkové kategorie, která je obvykle médií, školiteli apod. opomíjena. Od přehánění s pojmem kybergrooming by se měl důraz přesunout k řešení psychosociálních problémů mladistvých, protože právě mladí úzkostní, depresivní, osamělí, s problematickými vztahy, mající zkušenost s fyzickým či sexuálním napadením, náchylní k delikvenci jsou nejčastěji na internetu mnohem více a déle a také se tam rizikově chovají.

1.6. Shrnutí teoretických východisek výzkumného úkolu

Z poznatků uvedených v teoretické části je patrné, že dětství a dospívání jsou klíčová období a rodina má zásadní vliv na budoucí kvalitu života mladého člověka. Puberta je mimo jiné i proces socializace a emancipace od rodiny. Dospívající se stávají členy nových neformálních skupin nejen v reálném životě, ale i na internetu. Prostředí internetu a s tím spojená zábava a vztahy, ale i jiné elektronické výrobky jako televize apod. by neměly být jedinou náplní volného času dítěte, a to zejména z důvodu neustálého vývoje centrální nervové soustavy dítěte a prozatímní sociální a psychické nezralosti. I komunikace přes internet postrádá určité nonverbální prvky, které ochuzují tuto komunikaci, proto by tato komunikace měla být druhotná. Jedině osobní komunikace a osobní vztahy tváří v tvář v odpovídající kvalitě přispívají ke správnému vývoji jedince a životu v pravdě bez zkreslených informací vlivem chyb internetového komunikačního kanálu. Zdravý životní styl obsahuje i pohybové aktivity. Vyvíjející se mozek dítěte by měl být co nejvíce trénován právě všestrannými pohybovými aktivitami a též pomocí jakýkoliv jiných aktivit, které tomuto růstu napomáhají, jako jsou hraní na hudební nástroj, tanec, sport, stavění stavebnic, čtení apod. Dochází při nich ke spolupráci a propojování mozkových hemisfér.

Rodiče by měli mít přehled o aktivitách svých dětí, a to obzvláště když nejsou s nimi doma, a vědět i o tom, kdy a jak dlouho jsou online, jakou činnost tam vykonávají a s kým se stýkají. Čím je dítě starší, měla by komunikace s ním probíhat na základě větší důvěry a svobody dospívajícího, ne jen formou nevysvětlených příkazů, ale klidným rozhovorem a s vysvětlením, i s eventuální polemikou z jeho strany. Internet a sociální sítě jsou pravděpodobně nejdůležitější náplní času mladé generace v České republice. Mladí spolu prožívají vztahy i na jiné rovině než na osobní. Komunikují spolu formou chatů a messengerů všichni najednou. Zažívají na internetu věci, které dříve nebyly možné. To je vše v pořádku, pokud jedinci nechybí něco, co měl obdržet v průběhu dětství, a to zejména attachment, blízký vztah s maminkou, opravdový vztah plný citu, porozumění, ale i správných hranic a omezení. Smutnou skutečností je, když dospělý člověk vlivem citového strádání v dětství opakuje stejné chyby, které udělali jeho vychovatelé, a vychovává děti tak, jak to zažil on. Proto je potřeba se zaměřit na tu nejprimárnější prevenci – na rodinu, na výchovu rodičů, osvětu ohledně výchovy, lásky a dávání hranic apod. Internet je geniální systém, který může posloužit mladé generaci k edukativním účelům, rychlé komunikaci, odreagování se, navázání nových přátelství apod. Přesto to není místo zcela bezpečné a v jeho anonymitě mohou jiní lidé vůči dospívajícímu, ale i dospívající vůči někomu jinému, jednat (patologicky) tak, jak by si v reálném životě

nedovolili. Protože internet a s ním spojené sociální vztahy může být spouštěčem negativního jednání u dítěte, mělo by mít dítě v jeho používání pevně danou hranici.

3. Praktická část

3.1. Orientační výzkumné šetření a výběr respondentů

Jako formu orientačního výzkumného šetření jsem zvolil kvantitativní dotazník. Vyhodnotil jsem jej v prostředí internetu jako online formulář, který se skládal z 27 otázek, jež měly oslovené děti školního věku vyplňovat. Dvacet šest otázek bylo povinných - uzavřených a jedna nepovinná - otevřená. Respondenty jsem získal díky spolupráci s učiteli na základních a středních školách i víceletých gymnáziích. Oslovil jsem vyučující s prosbou o vyplnění tohoto online dotazníku v rámci vyučovacích hodin. Učitelům jsem odeslal internetový odkaz, který mohl kdokoli z žáků pod jejich dohledem vyplnit. Každý respondent mohl vyplnit dotazník jen jednou, a to v přítomnosti učitele, v předem domluveném čase (dle rozvrhu výuky). V odpoledních a večerních hodinách nebyl dotazník k dispozici. Ověřoval jsem si datum a čas odpovědí, zda nepřišly mimo výuku. Díky pomoci a ochotě oslovených učitelů jsem získal respondenty zejména z kraje Středočeského, Libereckého a Moravskoslezského, okrajově respondenty z Prahy, Ústeckého, Královéhradeckého, Jihočeského a Olomouckého kraje. Jednalo se o chlapce a dívky ve věku dvanáct až devatenáct let, žáky základních či středních škol a víceletých gymnázií. Spodní věkovou hranici dvanácti let jsem zvolil z důvodu, že to je nižší hranice než povolená hranice třinácti let, odkdy si může dítě školního věku v České republice založit sociální síť Facebook. Souviselo to s mým záměrem zjistit, jak často toto pravidlo děti porušují a tuto sociální síť využívají v mladším věku. Horní hranice devatenácti let vychází z faktu, že jde většinou o horní věkovou hranici studentů na střední škole či víceletém gymnáziu.

3.2. Výzkumný vzorek respondentů získaný z orientačního šetření

Počet všech respondentů dle věku, počet chlapců a dívek zvlášť dle věku:

Věk všech resp.	Počet	Věk chlapců	Počet	Věk dívek	Počet
12 let	52	12 let	25	12 let	27
13 let	19	13 let	8	13 let	11
14 let	17	14 let	9	14 let	8
15 let	25	15 let	5	15 let	20
16 let	51	16 let	6	16 let	45
17 let	66	17 let	11	17 let	55
18 let	30	18 let	10	18 let	20
19 let	20	19 let	4	19 let	16
Celkem respondentů	280	Celkem chlapců	78	Celkem dívek	202

Kraje, ze kterých respondenti pocházejí a velikost obcí, ve které bydlí:

Kraj	Počet	Velikost obce	Počet
Středočeský	109	Nad 100 tisíc obyvatel	66
Liberecký	99	1 tisíc až 4 999 obyvatel	51
Moravskoslezský	61	101 až 499 obyvatel	48
Hlavní město Praha	5	10 tisíc až 49 999 obyvatel	34
Královéhradecký	2	5 tisíc až 9 999 obyvatel	27
Ústecký	2	500 až 999 obyvatel	23
Jihočeský	1	50 tisíc až 100 000 obyvatel	22
Olomoucký	1	Do 100 obyvatel	9
(Celkem)	280	(Celkem)	280

Rodinné soužití respondentů a typ školy, který navštěvují:

Rodinné soužití	Počet	Typ školy	Počet
S oběma rodiči	204	Základní škola	73
Jen s mámou	42	Střední škola	170
Jen s tátou	4	Víceleté gymnázium	37
Ve střídavé péči	8	(Celkem)	280
S přítelem / přítelkyní	4		
S babičkou nebo dědou	2		
Ostatní	16		
(Celkem)	280		

3.3. Hypotézy k orientačnímu výzkumnému šetření

Hypotézy (1. – 5.) částečně vycházejí z výzkumů, které jsou popsány v teoretické části, zejména EU KIDS ONLINE, s cílem ověřit, zda výsledky tohoto orientačního šetření jsou obdobné jako výsledky výzkumů proběhlých v minulosti. Hypotézy (6. – 11.) s těmito staršími výzkumy nesouvisí a jsou zvoleny cíleně z důvodu získání samostatných výsledků.

Seznam hypotéz:

1. Mladší děti (devět až šestnáct let) tráví svůj čas na nějaké sociální síti v 72 % a starší děti (sedmnáct až devatenáct let) v 90 %.
2. Jedna čtvrtina dětí, které tráví čas na sociálních sítích, má v nich více než sto přátel.
3. 68 % chlapců a 76 % dívek ve věku dvanáct až devatenáct let tráví svůj volný čas s online komunikátory a messengery.
4. 42 % dětí ve věku dvanáct až devatenáct let hraje online hry typu MMORPG.
5. Pohlaví má vliv na preferování hraní her, chatování a sdílení emocí a nálad s druhými.
6. Facebook je nejrozšířenější sociální síť u dětí školního věku dvanáct až devatenáct let.
7. Děti mladší třinácti let mají sociální síť Facebook přibližně v 50 %.
8. Vzdělání rodičů souvisí s náplní volného času, školním prospěchem a kázeňskými postihy jejich dětí.
9. Jedináčkové školního věku dvanáct až devatenáct let tráví více volného času u digitálních prostředků než děti stejného věku, kteří mají sourozence.
10. Spokojenost v primárních vztazích souvisí se spokojeností v ostatních vztazích, depresi, sebevražednými myšlenkami, úteků a partami.
11. Děti školního věku znají pojem kybergrooming v 40 %.

3.4. Vyhodnocení šetření

Na základě tabulky č. 1 (příloha č. 2, tabulky), počet dětí školního věku dvanácti až šestnácti let využívajících sociální sítě je 86,6 %. Oproti mému očekávání studenti věku sedmnácti až devatenácti let tráví svůj čas na sociálních sítích v 100 %. Přičítám to obrovskému rozmachu a dostupnosti internetu a digitálních prostředků. Z šetření lze dedukovat, že každý respondent věku sedmnácti až devatenácti let je počítačově gramotný a on nebo jeho rodina disponuje těmito možnostmi. Z šetření v tabulce č. 1 (příloha č. 2, tabulky) také vyplývá, že necelá 1/4 respondentů obou věkových kategorií má více jak sto přátel na sociálních sítích. Teoreticky to znamená, že žádný respondent věku sedmnácti až devatenácti let nepatří do nižší sociální vrstvy, která si digitální prostředky a internet nemůže dovolit. Dotazník neobsahoval přímo otázku, zda má respondent nebo jeho rodina internet, ale z odpovědí v tabulce č. 2 (příloha č. 2, tabulky) je patrné, že u respondentů z celého výzkumného vzorku dvanácti až devatenácti let jich přibližně 7 % neprovozuje jednu z uvedených online aktivit. Filtrací dat ohledně těchto aktivit vyplynulo, že pouze 4 jedinci z celého výzkumného vzorku 280 respondentů neprovozují všechny tyto online aktivity uvedené v tabulce č. 2 (příloha č. 2, tabulky). Matematicky to znamená 1,43 %. To odpovídá tomu, že minimálně 98,57 % všech účastníků výzkumu provozuje online aktivity, a proto vlastní on nebo jeho rodina internet. Dle teoretické části (kapitola 1.2) měly děti ve věku dvanáct až osmnáct let internet v roce 2008 z 93 % (Lupač, Sládek, 2008). Úroveň využívání internetu tohoto výzkumného vzorku je tedy vyšší o 5,57 % oproti dětem školního věku jiného výzkumu v roce 2008.

Z tabulky č. 3 (příloha č. 2, tabulky) je evidentní, že nad sto přátel mají více chlapci než děvčata, zajímavý je i vyšší výskyt více jak sta přátel u dvanáctiletých chlapců (5 chlapců z 25 dvanáctiletých chlapců výzkumu, což činí 20 %). U dívek to činí 3 dívky z 27 dvanáctiletých dívek výzkumu, což je 11 %. Mohlo by to ukazovat na orientaci dotazovaných chlapců na výkon, dosažení cíle a soutěživost. Jak je patrné, dívky se zřejmě orientují na hloubku a kvalitu vztahů než na množství, i když v celkovém počtu je rozdíl pouze 4,56 % (tabulka č. 3, příloha č. 2, tabulky) a výzkumný vzorek dvanáctiletých není v tomto případě veliký.

Hloubku otevřenosti ve vztazích u chlapců a dívek školního věku tohoto výzkumného vzorku lze dodatečně porovnat z otázky č. 16 výzkumného šetření (příloha č. 1, dotazník). Na otázku, jak se respondent svěřuje lidem, odpovědělo ve všech šesti podotázkách (příloha č. 1, dotazník, otázka č. 16) 37 respondentů, že zásadně lidem osobně nebo spíše lidem osobně. Z toho bylo 28 dívek a 9 chlapců. To činí 13,86 % z celého výzkumného vzorku 202 dívek a 11,53 % z celého výzkumného vzorku 78 chlapců. Z tabulky č. 4 (příloha č. 2, tabulky) je

zřejmé, že v tomto orientačním šetření se chlapci více než dívky ve všech podotázkách nesvěřují nikomu. Největší rozdíl mezi chlapci a dívkami ve sdílení s druhými je, když je někdo nebo něco rozzlobí a když jsou zamilovaní. Dotazované dívky o zamilovanosti hovoří zásadně s lidmi osobně 2,5 krát více než chlapci. Dotazovaní chlapci se nesvěřují o svých citech nikomu, a to 2,5 krát více než dívky. Dotazované dívky jednoznačně vítězí nad chlapci ve svěřování se půl na půl (osobně i online). Pro úplnost dat je potřeba zkontrolovat i věk respondentů, protože puberta u chlapců obvykle nastupuje přibližně o dva roky později než u dívek a mnoho dvanáctiletých chlapců tedy nemusí zamilovanost prožívat, i proto mohli takto odpovědět (že se v případě zamilovanosti nikomu nesvěřují). V tabulce č. 5 (příloha č. 2, tabulky) jsou odpovědi ohledně nesvěřování se v případě zamilovanosti dle věku a pohlaví. Když z teoretického předpokladu posunu puberty byly odebrány odpovědi chlapců ve věku dvanácti a třinácti let, vychází počet chlapců, kteří se v případě zamilovanosti nikomu nesvěřují, 28,21 %, což stále činí o 9 % více než dívky. Potvrzuje to teoretický předpoklad, že se chlapci s těmi nejvnitřnějšími pocity nesvěřují nebo svěřují obtížněji.

V návaznosti na využívanost internetu v tabulce č. 2 (příloha č. 2, tabulky) mne zajímal stav respondentů ohledně jejich používání internetu v mobilním zařízení (z celkového počtu 280 respondentů). Z šetření v tabulce č. 6 (příloha č. 2, tabulky) vyplývá, že 61 % mladé generace výzkumného vzorku využívá mobilní připojení několik hodin denně. Filtrováním dle věku bylo zjištěno, že 19 z 52 dvanáctiletých respondentů používá mobilní internet několik hodin denně, což je 36 % dvanáctiletých dětí výzkumu. Jedná se o politováníhodný stav, s nímž bychom se neměli jen tak smířit, pokud ovšem rodiče nedokážou mít o těchto několika online hodinách denně u svých dětí přehled. V dnešní době totiž existují různé softwarové doplňky, které děti chrání a blokuji nevhodné online aktivity a webové stránky. Nicméně, osobně mi připadá, že několika hodinové online připojení k internetu denně je pro dvanáctileté děti nadbytečné a rizikové.

Oblíbenost sociálních sítí u dotazovaných dětí popisuje tabulka č. 7 (příloha č. 2, tabulky). Šetření prokázalo, že nejoblíbenější sociální síť mladé generace tohoto výzkumu je Facebook. Je zcela pochopitelné umístění Youtube na druhém místě, protože hudba tvoří u mladé generaci tohoto šetření podstatný prvek. Trávení běžného času respondentů zobrazuje tabulka č. 8 (příloha č. 2, tabulky). Potvrzuje, že poslech hudby je nejoblíbenější činností dotazovaných dětí školního věku. Sociální síť tvoří druhou nejoblíbenější činnost, kterou respondenti provozují několik hodin denně. Je potěšující, že koníčky jako jsou hudba, sport, tanec, zpěv, apod. tvoří třetí nejoblíbenější činnost respondentů, kterou provozují několik hodin denně.

Tabulka č. 9 (příloha č. 2, tabulky) popisuje detailnější zastoupení sociálních sítí dle pohlaví a věku, kde je patrné, že 100 % chlapců ve věku 13, 15, 16, 17, 18, 19 let a 100 % dívek ve věku 14, 15, 17, 18, 19 let používá dle tohoto orientačního šetření sociální sítě.

Hypotéza, že přibližně 50 % dětí mladších třinácti let má sociální síť Facebook, se nepotvrdila, resp. byla podhodnocená. V tabulce č. 10 (příloha č. 2, tabulky) jsou zobrazeny skutečné hodnoty. Průměrná hodnota u dvanáctiletých respondentů je vyšší, 63 % (33 z celkového počtu 52 dvanáctiletých respondentů). Facebook je oblíbenější u dvanáctiletých chlapců než u dvanáctiletých dívek tohoto výzkumu v poměru 1,28.

Dle tabulky č. 11 (příloha č. 2, tabulky), dotazovaní chlapci hrají hry několik hodin denně 4,18 krát častěji než dotazované dívky. Dívky neprovozují hraní her 3,75 krát více než chlapci. Hypotéza o vlivu pohlaví na hraní her a chatování se potvrdila. Je ovšem zajímavé, že obě pohlaví chatují (denně několik hodin) přibližně stejně v 14 %. Předpokládal jsem, že chatování bude doménou dívek, ale to se nepotvrdilo. Dle předchozí dedukce (str. 31) ohledně svěřování respondentů v tabulce č. 4 (příloha č. 2, tabulky) se chlapci nesvěřují v 29 % nikomu a dívky v 14,6 % nikomu (vypočítané průměry). Dále se průměrně 4,3 % chlapců a 2,5 % dívek se svěřuje spíše online, průměrně 2,3 % chlapců a 0,16 % dívek se svěřuje zásadně online. Je zřejmé, že chlapci tedy obecně chatují nikoliv o osobních věcech, které prožívají, ale o jiných tématech. Přesto ale vyplývá, že ohledně zamilovanosti se chlapci daného výzkumného vzorku svěřují *zásadně online* v 5 %, ale pro dívky je to zřejmě mnohem citlivější téma, a svěřují se ohledně zamilovanosti takto: *zásadně online* v 0 %.

Hypotéza ohledně hraní MMORPG respondentů výzkumu se nepotvrdila. Čas s MMORPG tráví pouze 20 respondentů z 280, což činí pouze 7,1 % dotázaných, 3 dívky z 202 (1,48 %) a 17 chlapců ze 78 (21,79 %). Výsledky šetření ale ukazují, že chlapci hrají MMORPG 14,7 krát více než děvčata. Zaměřil jsem se na detaily o chlapcích hrajících MMORPG každý den (několik hodin nebo maximálně jednu hodinu) a porovnal vzdělání jejich rodičů, prospěch a chování ve škole, zdali si povídají s rodiči, jaké mají další zájmy atd. Dle tabulky č. 12 (příloha č. 2, tabulky) bylo společným prvkem hrajících jedinců pouze nižší vzdělání rodičů než vysokoškolské. Zajímavé je, že všichni tito dotazovaní chlapci si s rodiči povídají a provozují další koníčky alespoň několikrát do měsíce.

Výsledky šetření ohledně používání online komunikátorů a messengerů považuji částečně za orientační. V dotazníku totiž nefiguroval dotaz na používání Facebook Messengeru jako samostatná otázka, ale dotaz na to, zda má respondent účet na sociální síti Facebook a jak často

ji využívá. Lze předpokládat, že obvykle každý, kdo používá Facebook, používá pro komunikaci s facebookovými přáteli i Facebook Messenger. Facebook (a tím pádem pravděpodobně Facebook messenger) má 67 chlapců ze 78 (85,9 %) a 178 dívek z 202 (88,1 %) daného šetření. ICQ používá 7 respondentů, 4 dívky a 3 chlapci. Dotaz na ICQ jsem pokládal z důvodu, zda i tuto zastaralou technologii, která byla hitem od 90. let přibližně dvacet let, někdo v dnešní době zná a používá. Skype využívá 174 respondentů z 280, což činí 62,1 %. Využívá ho 127 dotazovaných dívek z 202 (62,8 %) a 47 dotazovaných chlapců ze 78 (60,2 %). Vyhodnocení ohledně používání sociální sítě Facebook lze tedy považovat za maximální hodnotu využívání online komunikátorů a messengerů u dětí školního, které se šetření účastnily. Jelikož Skype funguje víceúčelově (jako online komunikátor a zároveň program pro přenos hlasu nebo pro přenos hlasu a obrazu), a není u respondentů tolik oblíben, nelze odpovědi respondentů ohledně Skypu brát jako maximální hodnotu využívání online komunikátorů a messengerů. Hypotéza se však potvrdila, online komunikátory a messengery jsou významným prvkem v sociálních vztazích dětí školního věku v daném výzkumu a jsou u chlapců i dívek zastoupeny podobně, v průměru v 87 %.

Z tabulky č. 13 (příloha č. 2, tabulky) vyplývá, že 57 respondentů nemá sourozence. Jedináčkové více užívají digitální média několik hodin denně, a to sledování televize, hraní PC her a sociální sítě. Zejména sledování televize je velice rozdílné, téměř dvojnásobný počet oproti respondentům s více sourozenci.

Tabulka č. 14 (příloha č. 2, tabulky) porovnává náplň času respondentů, jejich prospěch a chování ve škole v souvislosti se vzděláním jejich rodičů. Nižším vzděláním uvažuji základní vzdělání a vyučení bez maturity. Vyšším vzděláním uvažuji vyučení s maturitou, středoškolské a vysokoškolské vzdělání. Špatným prospěchem nazývám horší známky než jednu trojku na minulém vysvědčení (několik trojek a horší). Kázeňskými postihy definuji důtku třídního učitele či ředitele školy a dvojku či trojku z chování. Orientační šetření potvrzuje hypotézu, že vzdělání rodičů hraje ve výchově určitou roli. Dotazované děti rodičů s nižším vzděláním mají horší prospěch a tráví v některých případech více času u digitálních médií než děti rodičů s vyšším vzděláním. Zajímavé je, že naopak hry několik hodin denně hrají dotazované děti rodičů s vyšším vzděláním více než děti rodičů s nižším vzděláním. Dle šetření více dětí rodičů s vyšším vzděláním než s nižším vzděláním také nevykonává domácí práce. Ve zpracování této hypotézy uvažuji pouze děti, které uvedly znalost vzdělání rodičů.

Na otázku, jak respondenti hodnotí svoje osobní vztahy s lidmi ve skutečném životě (vztahy s rodiči nebo s tím, u koho bydlím), bylo velmi spokojeno 177 respondentů.

10 respondentů bylo velmi nebo spíše nespokojeno nebo nemá s rodiči (nebo s tím, s kým bydlí) osobní vztahy (tabulka č. 15, příloha č. 2, tabulky). Neuvažují ty, kteří již žijí s přítelem nebo s přítelkyní. Dle orientačního šetření nespokojenost v primárních vztazích může mít spojitost se vztahy se spolužáky, kamarády, depresemi, pláčem z důvodu beznaděje, nevyslyšenou touhou si povídat a útěky z domova (skupina otázek č. 26, příloha č. 1, dotazník). Větší porozumění na sociálních sítích; láska, přijetí a dobrý pocit na internetu; a časté myšlenky na sebevraždu se u nespokojených respondentů výrazně nepotvrdily (otázka č. 20, 21, skupina otázek č. 26, příloha č. 1, dotazník). Jejich společným prvkem je ale uvědomování si nedostatku lásky vůči rodičům (nebo těm s kým bydlí) a touha tento stav změnit *mávnutím proutku*.

Z výzkumného šetření vyplývá, že 169 respondentů z 280 (60,4 %) zná pojem kybergrooming (otázky č. 20 až 25, příloha č. 1, dotazník). Znalost projevilo přibližně 60 % respondentů, hypotéza o znalosti tohoto pojmu v 40 % se nepotvrdila. Přesto 53 respondentů (18,9 %) uvedlo, že zažilo od neznámého člověka na internetu lásku, přijetí, porozumění a dobrý pocit. Dokonce 51 respondentů (18,2 %) by šlo na schůzku, aniž by to někomu řekli. Věk a pohlaví těchto respondentů ukazuje tabulka č. 16 (příloha č. 2, tabulky). Detaily respondentů, kteří by si neověřili identitu cizího člověka a šli s ním na schůzku, ukazuje tabulka č. 17 (příloha č. 2, tabulky). Procenta u tabulek č. 16 a 17 jsou vypočtena z celkového počtu dotazovaných 78 chlapců a 202 dívek.

4. Diskuse

Formou tabulky a slovně jsou zde porovnány minulé výzkumy s šetřením použitým v této práci.

Některé z hypotéz	Minulá šetření dle teoretické části	Toto šetření	Rozdíl v %
Procento mladších dětí (9 až 16 let), které mají sociální síť	72	86,6	14,6
Procento dívek, které mají na soc. sítích více jak 100 přátel	25	19,8	-5,2
Procento chlapců, kteří mají na soc. sítích více jak 100 přátel		24,36	-0,64
Procento dívek používajících online messengery a komunikátory	76	88,1	12,1
Procento chlapců používajících online messengery a komunikátory	68	85,9	17,9
Procento dívek hrajících MMORPG	42	1,48	-40,52
Procento chlapců hrajících MMORPG		21,79	-20,21
Vliv pohlaví na preferování hraní her	chlapci > dívky	chlapci > dívky	20,48
Vliv pohlaví na preferování chatování	dívky > chlapci	dívky nepatrně > chlapci (několik hodin denně)	0,26

Procento dětí výzkumného vzorku 9 až 16 let, které používají sociální síť, vykazuje mnohem vyšší číslo než šetření EU KIDS ONLINE v roce 2008. Nárůst 14,6 % za 8 let znamená přibližně nárůst 1,8 % za jeden rok. U starších dětí (17 až 19 let) byl výskyt používání sociálních sítí zastoupen v 100 %. Z 280 respondentů využívá sociální síť 258 dětí, což činí 92,14 % tohoto výzkumného vzorku dětí ve věku dvanácti až devatenácti let.

EU KIDS ONLINE uvádí, že 66 % dětí ve věku jedenáct až dvanáct let využívalo v roce 2008 nějakou sociální síť. V tomto šetření využívá (z celkového počtu 52 dvanáctiletých) 37 respondentů nějakou sociální síť, což činí 71,15 %. Celkový nárůst od roku 2008 je tedy 5,15 %, což znamená přibližně 0,64 % ročně. Počet dvanáctiletých výzkumu této práce, kteří používají Facebook, je 63 %. Nárůst v používání online messengerů a komunikátorů je 12,1 % u dívek a 17,9 % u chlapců, což znamená roční růst 1,51 % u dívek a 2,23 % u chlapců.

Procento respondentů hrajících MMORPG je v tomto šetření velmi nízké. Možná došlo k nevhodnému položení otázky v dotazníku a pro respondenty nebylo jednoznačné, jak byla zamýšlena. EU KIDS ONLINE uvádí 42 až 51 % českých dětí ve věku devět až šestnáct let

hrající online hry s dalšími lidmi a 15 až 21 % dětí trávících svůj volný čas v online virtuálních světech. Otázka v dotazníku této práce nebyla tímto způsobem formulovaná, i když byla takto plánovaná. Spektrum online her, které děti hrají s druhými, se totiž oproti roku 2008 rozšířilo a tyto hry se vždy nenazývají MMORPG. Proto porovnání výsledků nelze považovat za přesné. Nicméně 21,59 % chlapců tohoto dotazníku, kteří hrají MMORPG, odpovídá 21 % trávení času českých dětí ve virtuálních světech v roce 2008.

EU KIDS ONLINE uvádí přibližně 32 % českých dětí ve věku devět až šestnáct let využívajících chatovací místnosti v roce 2008. Užívání chatů uvedlo v dotazníku této práce 82 respondentů z 280, což činí 29,29 %. Je zde vidět mírný pokles oproti roku 2008. Lze předpokládat, že sociální sítě z části přebírají úlohu chatovacích místností. Používání chatů (každý den několik hodin denně) bylo u dívek i chlapců tohoto výzkumu vyrovnané (přibližně 14 % respondentů), výsledek se tedy oproti EU KIDS ONLINE liší (předpoklad byl, že dívky chatují více). Výsledky výzkumu v této práci ohledně používání chatů denně (ale maximálně jednu hodinu) ukazují 13 dívek a 4 chlapce, což předpoklad EU KIDS ONLINE pro změnu potvrzuje (chatuje více dívek než chlapců).

Langmeier a Krejčířová (2006) zmiňuje paralelní hru dětí podobného věku. To odpovídá výsledku tohoto výzkumu, kdy jedináčkové pravděpodobně i díky absenci sourozence tráví svůj volný čas v 31,58 % sledováním televize několik hodin denně (oproti 14,80 % u dětí s jedním či více sourozenci).

5. Závěr

Teoretická část práce analyzuje vývojová období mladšího, středního školního věku a etapu dospívání. Zabývá se psychikou, socializací a morálkou dítěte. Pokouší se zformulovat důležitost primárních kontaktů, lásky a citového připoutání k pečující osobě v jeho životě. Popisuje potřebu jistoty a bezpečí formou hranic od těch, kdo ho vychovávají. Nastihuje nezbytnost procesu začleňování dítěte do formálních i neformálních skupin a emancipaci od rodiny jako cíl dospívání. Zabývá se rozdíly mezi chlapci a děvčaty, vývojem centrální nervové soustavy, hormonálními změnami, ale zejména růstem jednotlivce v člověka psychicky a sociálně dospělého. Definuje budoucí dospělost dítěte jako schopnost volit, co je správné v jeho vlastních očích, umět se vyznat v emocích a rozhodovat se pro to, co je prospěšné nejen pro něj a jeho zdraví, ale i pro okolí a společnost. Popisuje moderní prostředky komunikace v prostředí internetu, jako jsou sociální sítě, komunikátory, chaty, online hry apod. Pokouší se zmapovat již proběhlé výzkumy, které se využívají těchto komunikačních prostředků u dětí školního věku zabývaly v minulosti. Zmiňuje některá rizika, která se s rozvojem používání internetu jako prostředku sociální komunikace dětí školního věku vyskytují.

Praktická část se pokusila analyzovat formy sociálních vztahů a náplň volného času 280 dětí školního věku dvanácti až devatenácti let v různých krajích České republiky. Měla za úkol přiblížit, čemu děti různých věkových skupin a pohlaví dávají přednost a jaké jsou oblíbené metody jejich komunikace. V souvislosti s teoretickou částí bylo cílem porovnat proběhlé výzkumy v minulých letech a ověřit jejich platnost i na zkoumaném vzorku v roce 2016. Z odpovědí v elektronickém dotazníku byly dále vyhodnoceny i hypotézy nad rámec výše zmíněných v souvislosti s proběhlými výzkumy a byly získány i jiné zajímavé informace.

Práce dokazuje, že internet a sociální vztahy na něm jsou přirozenou součástí života dětí školního věku zkoumaného vzorku a podporují členství v nových nebo stávajících formálních a neformálních skupinách. Dnešní mládež skutečně plně žije v informační době. Využívání sociálních sítí a online komunikátorů je u respondentů vyšší než před několika lety. Přibývá i mladších dětí, které nerespektují pravidla a touha po sociálních sítích je pro ně silnější než pravdomluvnost o jejich věku a eventuální svolení rodičů. Využívání sociálních sítí je pro děti přirozené a nelze ho jednoznačně odsoudit. Mělo by ale být ovlivňováno, usměrňováno a kontrolováno těmi, kdo děti vychovávají a nesou za ně zodpovědnost. Trávení času na sociálních sítích nemůže nikdy nahradit blízký citový vztah se všemi prvky, které komunikace tváří v tvář obsahuje.

Poslech hudby několik hodin denně činil nejdůležitější časovou náplň respondentů (ale prakticky shodnou jako využívání sociálních sítí). V této souvislosti si můžeme uvědomit, že hudba jako komunikační prostředek může být nositelem špatných či dobrých nálad a špatných či dobrých informací. Jelikož to byla nejoblíbenější činnost zkoumaného vzorku respondentů, věřím, že i o typu hudby dětí školního věku by měli mít jejich vychovatelé přehled. Pozoruhodný výsledek je, že koníčky byly třetí nejoblíbenější náplní vykonávanou několik hodin denně. Pozitivní je, že téměř jedna třetina respondentů tráví čas s kamarády několik hodin denně osobně, a ne na internetu (pátá nejoblíbenější činnost) a více jak jedna čtvrtina respondentů tráví denně několik hodin čas se svými rodiči (nebo vychovateli, přítelem či přítelkyní), což je šestá nejoblíbenější činnost respondentů, dokonce těsně před sledováním televize (několik hodin denně). Šetření prokazuje, že chlapci neumí, nechtějí (nebo nemají s kým) komunikovat o osobních věcech častěji než dívky. Praktická část potvrzuje, že vzdělání rodičů má přímý vliv na školní prospěch a trávení volného času jejich dětí.

Bakalářská práce pro mne byla v mnoha ohledech také přínosem. Zejména jsem byl překvapen z některých odpovědí na nepovinnou otázku. Díky nim jsem si zjistil, že některé otázky byly formulovány nepřesně, protože je studenti nepochopili. Některým respondentům zase připadaly zbytečné. Nedalo se ale již nic dělat a bylo potřeba pracovat s daty, které jsem na základě takto položených otázek získal. Jiní respondenti se k mému překvapení svěřili se svou situací, jiní byli vděční, že má touto cestou o ně někdo zájem.

Z teoretické části i výsledků tohoto orientačního šetření můžeme dedukovat, že kvalitní, hluboké a plnohodnotné vztahy rodičů (nebo vychovatelů) s jejich dětmi by měly být jedním z nejdůležitějších aspektů jejich života, spolu v součinnosti se stanovováním hranic a rozumnou kontrolou využívání času těch, které vychovávají. Děti nemohou trávit většinu času samy nebo s neživými věcmi, jako jsou internet, televize nebo hudba. Děti nesmí být ochuzeny o cit, lásku, porozumění a prvky nonverbální komunikace, které v internetovém prostředí nenaleznou. Jedináčkové by neměli vyrůstat sami bez blízkých kamarádů podobného věku. Rodiče nemohou zůstat neinformováni a již od dětství by měli být k rodičovství vychovávání a vzdělávání. Z výsledků práce si můžeme odvodit, že primární prevence přímo v rodinách by měla být ta nejdůležitější investice od společnosti a státu nebo specializovaných institucí, odborníků a škol, aby se měnil stávající stav nebo nepokračoval nevhodným směrem a ovlivnila se budoucnost našich dětí a s tím související budoucnost celé naší společnosti.

6. Seznam použitých informačních zdrojů

BANDURA, A. (1977). *Social learning theory*, Prentice Hall, New York.

BESSIERE, K., KIESLER, S., KRAUT, R., BONEVA, B. S. (2008). Effects of internet use and social resources on changes depression. *Information, Community & Society*, 11, 47-70.

BLINKA, L., K. SUBRAHMANYAM, D. ŠMAHEL a F. R. SEGANTI. (2012). *Differences in the Teen Blogosphere: Insights from a Content Analysis of English- and Czech-Language Weblogs*. Young, 2012, roč. 20, č. 3, s. 277-296. ISSN 1103-3088.
doi:10.1177/110330881202000304.

BOWLBY, J. (1998). *Attachement and loss*, Vol. 3, Loss, sadness and depression. Basic Books, New York.

CARR-GREGG, M. *Psychické problémy v dospívání*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0062-8.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Početem uživatelů internetu jsme přeskočili Evropu* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2015 [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/poctem-uzivatelu-internetu-jsme-preskocili-evropu>

ERIKSON, E. H. *Dětství a společnost*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-380-8.

EU KIDS ONLINE. *LSE - The London School of Economics and Political Science: Media and Communications* [online]. London, England: LSE, 2011 [cit. 2016-05-20]. Dostupné z: [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU %20Kids %20II %20\(2009-11\)/home.aspx](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/home.aspx)

GROSS, E. F. (2004). Adolescent internet use: What we expect, what teens report. *Applied Developmental Psychology* 25, 633-649.

GROSS, E. F. (2009). Logging on, bouncing back: An experimental investigation of online communication following social exclusion. *Developmental Psychology*, 45, 1787-1793.

JUNG, C. G. *Duše moderního člověka; Stati vybral a z něm. orig. přel. Karel Plocek; Předml. naps. Ludvík Běťák*. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-087-X.

KOHLBERG, L. *Mravní vývoj*. Portál [online]. Praha: Portál, 2016 [cit. 2016-05-13]. Dostupné z: <http://www.portál.cz/scripts/detail.php?id=1552>

KŘIVOHLAVÝ, J. *Povídej - naslouchám*. Praha: Návrat, 1993. ISBN 80-85495-18-X.

KURIC, J. *Ontogenetická psychologie: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijních oborů učitelství a studijního oboru psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

LAGHI, F., SCHNEIDER, B. H., VITOROULIS, I., COPLAN, R. J. BAIOTTO, R., AMICHAH-HAMBURGER, Y., FLAMENT, M. (2013). Knowing when not to use the internet: Shyness and adolescents' on-line and off-line interactions with friends. *Computers in Human Behavior*, 29, 51-57.

LANGMEIER, J. a D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LEWIN, K. (1936). *Principles of topological psychology*. New York: McGraw-Hill.

LUPAČ P. aj. SLÁDEK. The Deepening of the Digital Divide in the Czech Republic: Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace Petr. *Cyberpsychology* [online]. Brno: Faculty of Social Studies, Masaryk University, 2008 [cit. 2016-04-27]. Dostupné z: <http://cyberpsychology.eu/view.php?cislocclanku=2008060203>

MASLOW, A. H. *O psychologii bytí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0618-7.

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986.

MITCHELL, S. A. a M. J. BLACK. *Freud a po Freudovi: dějiny moderního psychoanalytického myšlení*. Vyd. 1. Praha: Triton, 1999. ISBN 80-7254-029-7.

MIŇHOVÁ, J. a D. TRPIŠOVSKÁ. *Kapitoly ze sociální psychologie*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta, 1990. ISBN 80-7044-019-8.

NÁRODNÍ CENTRUM BEZPEČNĚJŠÍHO INTERNETU. *Metodiky, učební materiály* [online]. Pardubice: Národní centrum bezpečnějšího internetu, 2012 [cit. 2016-01-21]. Dostupné z: www.ncbi.cz

PIAGET, J. a B. INHELDER. *Psychologie dítěte*. Vyd. 5. Překlad Eva Vyskočilová. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-798-5.

- SMÉKAL, V. a P. MACEK (eds.). *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2002. Psychologie (Barrister & Principal). ISBN 80-85947-83-8.
- SPITZER, M. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. 1. vyd. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7294-872-7.
- ŠEVČÍKOVÁ, A. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-210-7527-6.
- ŠIFFELOVÁ, Daniela. *Rogersovská psychoterapie pro 21. století: vybraná témata z historie a současnosti*. Praha: Grada, 2010. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2938-1.
- ŠMAHEL, D. (2011). *Digital Youth in Visegrad States: Constructing Identities Online*. In Children Identity, Culture and Media in Visegrad Context.
- YUAN, E. J. (2013). A culturalist critique of „online community“ in new media studies. *New Media a Society*, 15, 665-679.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VYGOTSKIJ, L. S. *Myšlení a řeč*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. Knižnice psychologické literatury.
- WHITE, R. W. (1959). Motivation reconsidered: The concept of competence. *Psychological Review*, 66, s. 297-333.
- WOLAK, J., MITCHELL, K. J., FINKELHOR, D. (2003). Escaping or connecting? Characteristics of youth who form close online relationships. *Journal of Adolescence*, 26, 105-119.

7. Seznam příloh

Příloha 1 – Dotazník s odpověďmi respondentů ve formě grafů

Příloha 2 – Tabulky